

Prolog

Prolog

Prezydent Stanów
Zjednoczonych
Woodrow Wilson
US-Präsident
Woodrow Wilson

**Wschodnie granice Rzeszy Niemieckiej w 1914/15 r.
Die Ostgrenze des Deutschen Reiches 1914/15**

8 stycznia 1918 r. amerykański prezydent Woodrow Wilson ogłosił swój 14-punktowy program, mający być podstawą do zawieszenia broni i przyszłych pertraktacji pokojowych. W punkcie 13 żądał on: »*Powinno zostać utworzone niepodległe państwo polskie, które winno obejmować ziemie zamieszkałe przez bezspornie polską ludność, z wolnym i bezpiecznym dostępem do morza, i którego niezawisłość polityczna, gospodarcza i terytorialna nienaruszalność zagwarantowane byłyby międzynarodowym układem.*« Polscy politycy chcieli zapewnić sobie dostęp do morza, przez włączenie Gdańska i Prus Zachodnich do nowego państwa polskiego, chociaż status etniczny, gospodarcze i kulturowe powiązania Gdańska z Rzeszą oraz niemieckie oblicze miasta były im w zasadzie znane. W kontekście planowanego przyłączenia Pomorza do Polski, politycy polscy zakwestionowali także przynależność Prus Wschodnich do Rzeszy Niemieckiej.

Am 8. Januar 1918 veröffentlichte US-Präsident Woodrow Wilson sein Vierzehn-Punkte-Programm, das die Basis für den Waffenstillstand und die nachfolgenden Friedensverhandlungen bildete. Im Punkt 13 forderte er: »*Es sollte ein unabhängiger polnischer Staat errichtet werden, der die von unbestritten polnischer Bevölkerung bewohnten Gebiete einschließen sollte, dem ein freier und sicherer Zugang zum Meer zugesichert werden sollte und dessen politische, wirtschaftliche Unabhängigkeit und territoriale Unverletzlichkeit durch internationale Abkommen garantiert werden sollten.*« Den Zugang zum Meer wollten sich die polnischen Politiker durch den Anschluss Danzigs und Westpreußens an den neuen polnischen Staat schaffen, obwohl ihnen der ethnische Status, die wirtschaftlichen und kulturellen Verbindungen Danzigs mit dem Reich und das deutsche Gesicht der Stadt bewusst waren. In diesem Zusammenhang wurde auch die Zugehörigkeit Ostpreußens zum Deutschen Reich in Frage gestellt.

Polskie żądania terytorialne

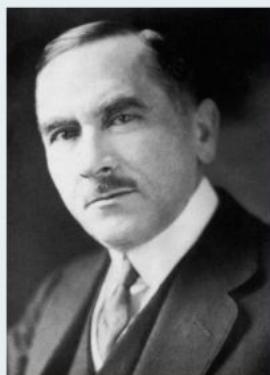
Polnische Gebietsansprüche

Port gdański, jeden z najważniejszych nad Bałtykiem, miał wielkie gospodarcze znaczenie dla nowego państwa polskiego

Der Danziger Hafen, einer der wichtigsten im Ostseeraum, war von großer wirtschaftlicher Bedeutung für den neuen polnischen Staat

Roman Dmowski, przewodniczący polskiej delegacji na paryskiej Konferencji Pokojowej, przedstawił w 1919 r. w swoim memorandum polskie żądania terytorialne: Prusy Zachodnie z Gdańskiem, prowincje poznańska i górnoułańska dla Polski. Zażądał też włączenia całych Prus Wschodnich lub południowej części tej prowincji do nowego państwa polskiego. Już w 1915 r. Dmowski wypowiedział się w sprawie przyszłych polskich granic:
»Podstawą przy ustalaniu granic Królestwa Polskiego powinny być kwestie etniczne, ale przy wyznaczaniu granicy zachodniej będzie konieczne zrezygnowanie z tej podstawowej zasady, aby uwzględnić możliwości strategiczne oraz niuanse geograficzne.« W trakcie pertraktacji polska delegacja kategorycznie odrzuciła ideę »korytarza« do Bałtyku przez tereny Rzeszy Niemieckiej. W przypadku gdyby Prusy Wschodnie nie zostały włączone do Polski, kraj ten miał zostać włączony z Rzeszy Niemieckiej i utworzyć własne państwo. Komisja do Spraw Polskich pod przewodnictwem Jules'a Cambona przyjęła do wiadomości polskie propozycje i po wielomiesięcznym sporze (Brytyjczycy przeciwko Francuzom, mocno popierającym Polskę) podjęła kilka niekorzystnych dla Niemiec decyzji.

Roman Dmowski, przewodniczący polskiej delegacji na paryskiej Konferencji Pokojowej

Roman Dmowski, Leiter der polnischen Delegation auf der Pariser Friedenskonferenz

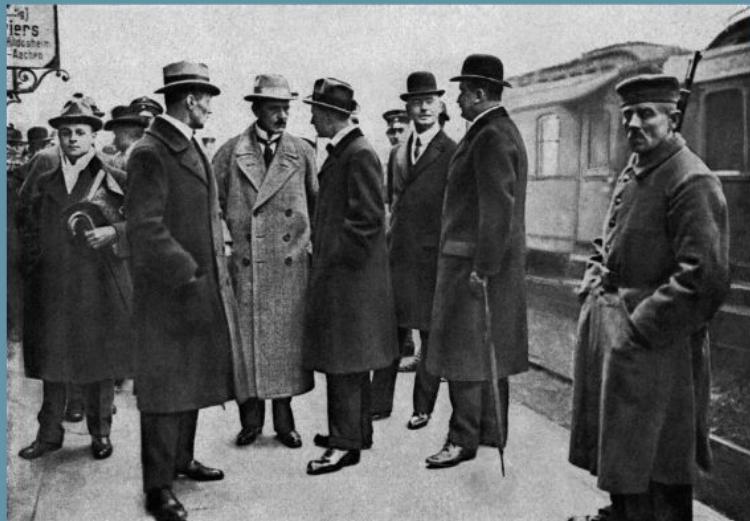
Roman Dmowski, der Leiter der polnischen Delegation auf der Pariser Friedenskonferenz, stellte 1919 in einer Denkschrift die polnischen Gebietsansprüche vor: Westpreußen mit Danzig, die Provinz Posen und Oberschlesien. Dabei verlangte er auch die Einverleibung Ostpreußens, evtl. Südostpreußens in den neuen polnischen Staat. Dmowski hatte sich bereits 1915 zum Thema der zukünftigen polnischen Grenzen geäußert:

für die Bestimmung der Grenzen des Polnischen Königreiches sein, aber bei der Bezeichnung der Westgrenze wird es notwendig sein, diese Grundregel zu verlassen und die strategischen Möglichkeiten und die geographischen Einzelheiten zu berücksichtigen.« Bei den Verhandlungen lehnte die polnische Delegation einen »Korridor« zur Ostsee durch das deutsche Reichsgebiet kategorisch ab. Im Fall, dass Ostpreußen nicht an Polen angeschlossen wird, sollte das Land vom Deutschen Reich abgetrennt werden und einen eigenen Staat bilden. Die Kommission für polnische Angelegenheiten unter Vorsitz von Jules Cambon hat die polnischen Vorschläge zur Kenntnis genommen und nach einem monatelangen Streit (die Briten gegen die Franzosen, die Polen stark unterstützt haben) einige für Deutschland ungünstige Entscheidungen getroffen.

Traktat Wersalski

Der Vertrag von Versailles

Niemiecka delegacja przed odjazdem do Wersalu 27 kwietnia 1920 r.
W środku minister spraw zagranicznych Rzeszy Niemieckiej Ulrich hrabia Brockdorff-Rantzaу

Die deutsche Delegation vor der Abfahrt nach Versailles am 27. April 1920. In der Mitte der Reichsaußeminister, Ulrich Graf Brockdorff-Rantzaу

Demonstracja protestacyjna w Królewcu 11 maja 1919 r. po ogłoszeniu warunków pokojowych Ententy
Protestdemonstration in Königsberg nach Bekanntgabe der Friedensbedingungen der Entente, 11. Mai 1919

Niekorzystny dla Rzeszy Niemieckiej przebieg i rezultat I Wojny Światowej wymusił znaczne niemieckie ustępstwa terytorialne, bez liczenia się z wolą ludności, a na niektórych spornych terenach doprowadził do plebiscytów, które zadecydować miały o ich przyszłej przynależności państwowej. Kwestie te regulowały artykuły *Traktatu Wersalskiego*, określano w Niemczech *dyktatem wersalskim*. Warunki pokojowe z Paryża/Wersalu przekazane zostały przez Aliantów delegacji niemieckiej 7 maja 1919 r. Krótko potem podano je do wiadomości publicznej. Przez całe Niemcy przetoczyła się wielka fala protestów przeciw tym propozycjom pokojowym Ententy. 28 czerwca 1919 r. rząd niemiecki zmuszony został do podpisania *Traktatu Wersalskiego*, który siedem miesięcy później, 10 stycznia 1920 r. wszedł w życie. Niemcy musiały oddać Rzeczypospolitej Polskiej następujące tereny:

- większą część prowincji poznańskiej, łącznie z terytorium bydgoskim i częścią terytorium nadnoteckiego
- ziemię chełmińską i Pomorze Gdańskie (dawne Prusy Zachodnie)
- południowo-zachodnią część wschodniopruskiego powiatu nidzickiego (nicborskiego) z miastem Działdowo (Art. 28)

Durch den für das Deutsche Reich ungünstigen Ausgang des 1. Weltkrieges kam es zu erheblichen Gebietsabtretungen ohne Rücksichtnahme auf die Wünsche der Bevölkerung sowie in einigen umstrittenen Grenzregionen zu Abstimmungen über die künftige staatliche Zugehörigkeit. Alles regelten die Artikel des *Versailler Vertrages*, der in Deutschland als *Versailler Diktat* bezeichnet wurde. Die Friedensbedingungen von Paris/Versailles wurden am 7. Mai 1919 von den Alliierten der deutschen Delegation überreicht. Kurz danach wurden sie auch der Bevölkerung bekannt gegeben. Durch ganz Deutschland ging eine große Welle von Protesten gegen diese Bedingungen. Am 28. Juni 1919 wurde die deutsche Regierung zur Unterzeichnung des *Vertrags von Versailles* gezwungen, der sieben Monate später, am 10. Januar 1920 in Kraft trat. Deutschland musste folgende Gebiete an die Republik Polen abtreten:

- den größten Teil der Provinz Posen, einschließlich des Bromberger Gebietes und einen Teil des Netze-Gebietes
- das Kulmerland und Pommern (ehem. Westpreußen)
- den südwestlichen Teil des ostpreußischen Kreises Neidenburg um die Stadt Soldau (Art. 28)

Przekazanie terytorium działdowskiego Polsce

Die Abtretung des Soldaugebiets an Polen

Prusy Zachodnie, Prusy Wschodnie i węzeł kolejowy Działdowo po 1920 r.
Westpreußen, Ostpreußen und der Eisenbahnknotenpunkt Soldau nach 1920

Terytorium wokół Działdowa przekazane zostało Polsce ze względu na strategiczne znaczenie węzła kolejowego w Działdowie, gdzie zbiegały się ważne linie kolejowe (Warszawa – Gdańsk, Olsztyn – Działdowo, Działdowo – Brodnica – Grudziądz). W czasie demonstracji na działdowskim rynku 21 czerwca 1919 r. mieszkańcy miasta wypowiadali się przeciwko oddaniu tej ziemi Polsce. W ten sposób usiłowali wymusić włączenie Działdowa do obszaru plebiscytowego, aby sami mogli zadecydować o przynależności państwowej. Wybory do zgromadzenia narodowego i pruskiego Sejmu Krajowego w 1919 r. jednoznacznie dowiodły niemieckiego charakteru miasta, które zawsze było częścią Prus Wschodnich. Aby nie dopuścić do odstąpienia go Polsce, rząd niemiecki zaproponował państwu polskiemu sfinansowanie, a nawet budowę linii kolejowej, omijającej terytorium działdowskie. Po wejściu w życie Traktatu Wersalskiego, terytorium przekazane zostało Polsce. 17 stycznia 1920 r. mieszkańcy Działdowa zebrali się na rynku aby pożegnać stacjonujący tutaj 2 Batalion 59 P. Piechoty. Około południa batalion odmaszerował do Nidzicy (Nidzica), a po południu do miasta wkroczyły pierwsze polskie oddziały. Tym samym terytorium działdowskie z 500 km² i z ok. 25 000 mieszkańców włączone zostało do Polski.

Dworzec w Działdowie przed 1920 r.
Der Bahnhof in Soldau vor 1920

Das Soldauer Gebiet ist wegen des dortigen Bahnhofs und der strategisch wichtigen Eisenbahnlinien, die dort zusammentreffen (Warschau – Danzig, Allenstein – Soldau und Soldau – Straßburg – Graudenz), an Polen übereignet worden. Am 21. Juni 1919 sprachen sich die Bewohner Soldaus in einer Kundgebung auf dem Soldauer Marktplatz gegen die Abtretung an Polen aus. Sie versuchten auf diese Weise zu erreichen, dass Soldau in das Abstimmungsgebiet mit einbezogen wird, um über seine Staatszugehörigkeit selbst zu bestimmen. Die Wahlen zur Nationalversammlung und zum preußischen Landtag 1919 ergaben ein eindeutiges Bild des deutschen Charakters der Stadt, die immer ein Teil Ostpreußens war. Um die Abtretung des Gebietes an Polen zu vermeiden, schlug die deutsche Regierung dem polnischen Staat vor, die Finanzierung oder sogar den Bau einer Eisenbahnlinie um das Soldauer Gebiet herum zu übernehmen. Nach Inkrafttreten des *Versailler Vertrages*, kam es jedoch zur Abtretung dieses Gebiets. Am 17. Januar 1920 versammelten sich die Stadtinwohner auf dem Marktplatz, um von dem in Soldau stationierten 2. Bataillon des Inf. Regiments Nr. 59 Abschied zu nehmen. Gegen Mittag marschierte das Bataillon nach Neidenburg ab. Am Nachmittag rückten die ersten polnischen Truppen in die Stadt ein. Damit war das Soldauer Land mit etwa 500 km² und ca. 25 000 Einwohnern der Republik Polen einverleibt worden.

Terytorium działdowskie w czasie plebiscytu

Das Soldaugebiet in der Zeit der Volksabstimmung

Działdowo. Kartka pocztowa z około 1910 r.
Soldau. Postkarte, um 1910

Denkt an Soldau!

Wie steht es heute in Soldau aus? Mit einem Worte: fürchterlich! Handel und Wandel stehen still.

Die Kaufläden sind leer, weil in Polen keine Ware zu haben ist. Aus Deutschland aber können die Soldauer Kaufleute nichts kaufen, weil sie nur mit polnischem Gelde bezahlt können. Für eine deutsche Mark müssen sie aber vier polnische bezahlen. Die wenigen Waren, die es noch gibt, haben daher einfach unerhöhlige Preise, vier- bis fünfmal höher als bei uns.

Die Behörden, die Gerichte funktionieren nicht, weil die deutschen Beamten fort sind und es brauchbare polnische Beamte nicht gibt. Die Bestechlichkeit macht sich breit, schlimmer wie in Russland.

Wie hat Polen sein Wort, das es durch die Unterzeichnung des Friedensvertrages verpfändete, gehalten?

Die deutschen Städte- und Ortschaftsnamen werden ausgerottet.

Die deutschen Schulen werden unterdrückt. Wer etwas ungünstiges über Polen sagt oder schreibt, wird bestraft und eingesperrt.

Ist das der garantierte Schutz der Minderheiten?

Sofort nach der Belebung Soldaus wurde die deutsche Masse des politischen zwangswise gleichgestellt. Dadurch verlor jedermann mit einem Schlag zweidrittel seines Vermögens. Der Bauer musste zwangsläufig alles abliefern, zu einem Höchtpreise, der bedeutend niedriger war als bei uns. Bezahlt wurde mit polnischem Gelde.

Im April, als Polen den Krieg gegen Russland begann, wurde dem Bauer das leichte Pferd, die leichte Kuh fortgenommen. Er erhält dafür einen Schein. Das Geld aber hat er heute noch nicht gelesen.

Ist das der garantierte Schutz der Minderheiten?

Wenn ihr das nicht glaubt, Landsleute, so fragt die Soldauer Flüchtlinge, die zu Tausenden über die Grenzen zu uns kommen.

Um was für Flüchtlinge geht es? Weil sie die polnische Hölle nicht mehr aushalten.

Welt Polen wider alles Recht und Gesetz unter Landleute, deutsche Untertanen, zum Militärdienst pricht. Bei Nacht werden sie aus den Häusern geschleppt, von der Straße weg verhaftet, mit rohster, brutalster Rücksichtlosigkeit.

Denn wer regiert in Soldau? Ein galizischer Starost!

So sieht es in Soldau aus und so würde es uns ergehen, wenn wir zu Polen kämen.

Darum, Landsleute, denkt am 11. Juli an Soldau?

Ihr werdet der polnischen Hölle entzogen, wenn ihr alle Mann wie Frau für Ostpreußen stimmt.

Masuren- und Ermländerbund.

Ulotka: »Pamiętajcie o Działdowie«, 1920 r.
Flugblatt: »Denkt an Soldau«, 1920

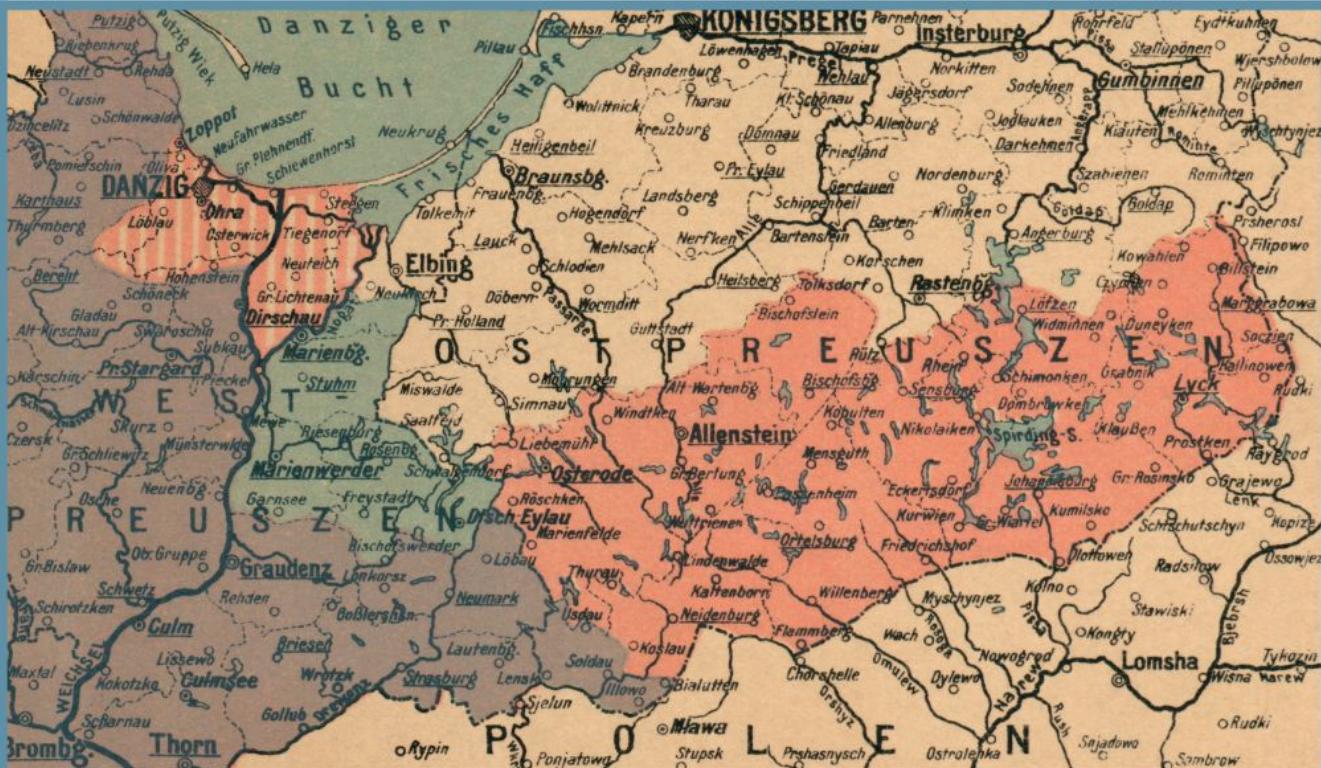
Po przekazaniu terytorium działdowskiego Polsce, wśród ludności rosło niezadowolenie z zaistniałej sytuacji. Szczególnie rozgoryczeni byli Mazurzy, którzy mieli przyglądać się oddawaniu ważniejszych stanowisk osobom z zewnątrz. Panujący chaos i niepowodzenia polskiej administracji powodowały, że coraz więcej mieszkańców decydowało się na przesiedlenie do Prus Wschodnich. Byli to ludzie, którzy stracili stanowiska bądź podstawę egzystencji, ale też ci, którzy nie chcieli żyć w państwie polskim. W obliczu ciężkiej sytuacji na froncie polsko-sowieckim ogłoszono 26 czerwca 1920 r. w Działdowie mobilizację wszystkich mężczyzn w wieku do 35 lat. Doprowadziło to do masowej ucieczki młodych mężczyzn do Prus. Około 1 500 uciekinierów schroniło się w powiatach nidzickim, ostródzkim i szczytnieńskim. Obecność uciekinierów na tych terenach, na krótko przed plebiscytem, była najlepszym argumentem antypolskiej agitacji. Chociaż Działdowo nie leżało na obszarze plebiscytowym, to jednak mieszkańcy terytorium działdowskiego, urodzeni na terenie plebiscytowym, otrzymali prawo głosu. W dzień plebiscytu cała niemiecka ludność terytorium działdowskiego przyglądała się swym rodakom za granicą. Przy ogłaszaniu wyników plebiscytu, wieczorem 11 lipca, na transparencie na nidzickim rynku można było przeczytać: »Nie zapomnijcie braci Działdowian.«

Nach der Übergabe des Gebiets an Polen wuchs in der Bevölkerung Unzufriedenheit über die entstandene Situation. Besonders erbittert waren die Masuren, die zusehen mussten, wie alle führenden Funktionen an Personen von außen übertragen wurden. Das herrschende Chaos und die Misserfolge der polnischen Verwaltung bewirkten, dass sich immer mehr Bewohner dafür entschieden, nach Ostpreußen zu übersiedeln. Es waren Menschen, die ihre Posten oder ihre Existenzgrundlagen verloren hatten, aber auch solche, die im polnischen Staat nicht leben wollten. Angesichts der schwierigen Lage an der polnisch-sowjetischen Front wurde am 26. Juni 1920 in Soldau die Mobilisierung aller Männer bis zum Alter von 35 Jahren verkündet. Dies führte zur Massenflucht junger Männer nach Ostpreußen. Die etwa 1 500 Flüchtlinge wurden in den Kreisen Neidenburg, Osterode und Ortelsburg untergebracht. Die Anwesenheit dieser Menschen kurz vor der Abstimmung war das beste Argument der antipolnischen Agitation. Obwohl Soldau nicht im Abstimmungsgebiet lag, erhielten die in diesem Gebiet geborenen Einwohner des Soldauer Landes das Stimmrecht. Am Abstimmungstag schaute die ganze deutsche Bevölkerung des Soldaugebiets zu den Landsleuten über die Grenze hinüber. Bei der Bekanntgabe der Abstimmungsergebnisse auf dem Neidenburger Marktplatz am Abend des 11. Juli war auf einer Leinwand zu lesen: »Vergesst die Soldauer Brüder nicht.«

Droga do plebiscytu

Der Weg zur Volksabstimmung

Tereny plebiscytowe w Prusach Wschodnich i Zachodnich. Kolorowa kartka pocztowa
Das Abstimmungsgebiet in Ost- und Westpreußen. Farbige Postkarte

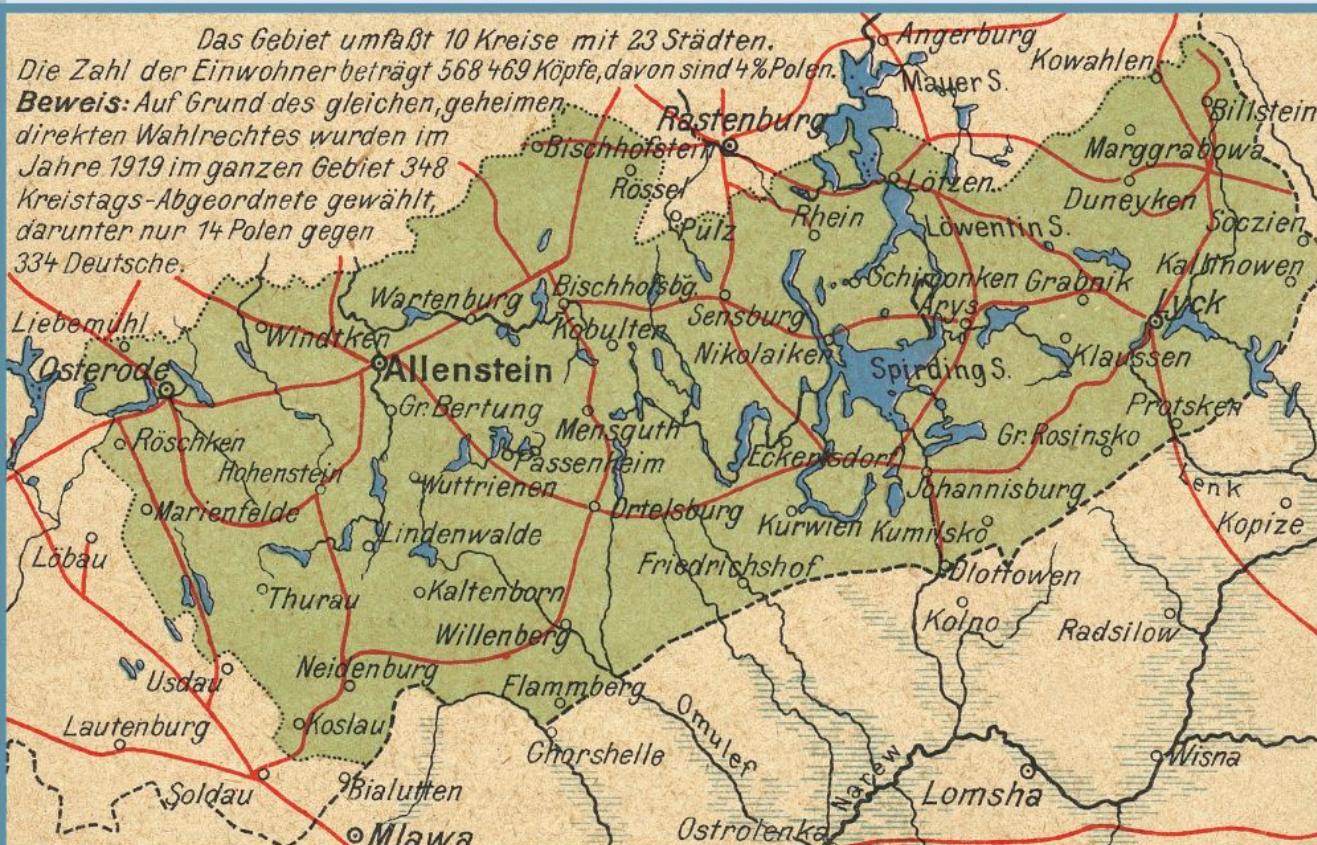
9 stycznia 1920 r. przewodniczący Podkomisji do Spraw Polskich generał Henri Le Rond i przedstawiciel Rzeszy Niemieckiej dr Walter von Simson podpisali Umowę o przeprowadzeniu plebiscytu. Zgodnie z art. 94–97 Traktatu Wersalskiego, o pozostaniu piętnastu zachodnio- i wschodniopruskich powiatów w Niemczech albo o ich odstąpieniu Polsce, zadecydować miał plebiscyt. Chodziło: o część powiatu malborskiego z dawnej rejencji gdańskiej, leżącą na wschód od Nogatu, o trzy powiaty rejencji kwidzyńskiej, leżące na wschód od Wisły (sztumski, kwidzyński i suski); o całą rejencję olsztyńską, z powiatem miejskim Olsztyn i 9 powiatami ziemskimi: ostródzkim, olsztyńskim, nidzickim (*niborskim*), szczytnieńskim, mrągowskim (*ządzborskim*), reszelskim, giżyckim (*leckim*), piskim (*jańsbor- skim*) i ełckim oraz o najbardziej na południe leżący powiat rejencji gąbińskiej – olecki. Cały obszar plebiscytowy obejmował ok. 15 000 km². Na tym terenie do głosowania uprawnionych było 543 000 osób. 14 kwietnia 1920 r. Międzynarodowa Komisja Plebiscytowa wydała regulamin plebiscytu i wyznaczyła niedzielę 11 lipca 1920 r. jako dzień jego przeprowadzenia. W myśl regulaminu każda gmina miała być okresem wyborczym, tym samym cały obszar plebiscytowy podzielony został na 1 704 okręgi. W okręgach wyborczych powstały kontroleowane przez aliantów Komisje Plebiscytowe, składające się z dwóch Niemców i dwóch Polaków.

Am 9. Januar 1920 unterzeichneten in Paris der Vorsitzende der Unterkommission für polnische Fragen, General Henri Le Rond, und der Vertreter des Deutschen Reiches, Dr. Walther von Simson, den Vertrag über die Durchführung der Volksabstimmung. Entsprechend den Art. 94–97 des Versailler Vertrages sollte in 15 west- und ostpreußischen Kreisen eine Volksabstimmung über den Verbleib bei Deutschland oder die Abtretung an Polen entscheiden. Es handelte sich um: einen Teil des Marienburger Kreises aus dem ehem. Reg. Bez. Danzig, der östlich der Nogat lag; drei Kreise des Reg. Bez. Marienwerder, die ostwärts der Weichsel lagen (Stuhm, Marienwerder und Rosenberg); den gesamten Reg. Bez. Allenstein, mit einem Stadtkreis (Allenstein) und neun Landkreisen (Osterode, Allenstein-Land, Neidenburg, Ortelsburg, Sensburg, Rößel, Lötzen, Johannensburg, Lyck) und um den südlichsten Kreis des Reg. Bez. Gumbinnen (Oletzko). Das gesamte Abstimmungsgebiet umfasste etwa 15 000 km². Stimmberechtigt waren auf diesem Gebiet 543 000 Personen. Am 14. April 1920 gab die Interalliierte Abstimmungskommission das Abstimmungsreglement heraus und setzte den Sonntag 11. Juli 1920 als Abstimmungstag fest. Das Reglement bestimmte, dass jede Gemeinde ein Wahlbezirk ist und so wurde das ganze Gebiet in 1 704 Stimmbezirke aufgeteilt. In Wahlbezirken entstanden Abstimmungsausschüsse, die sich aus je zwei Deutschen und zwei Polen zusammensetzten und unter der Kontrolle der Alliierten standen.

Następstwa Traktatu Wersalskiego (1)

Die Folgen des Versailler Vertrages (1)

Zgodnie z zaleceniami Komisji Cambona, alianci zdecydowali się na przeprowadzenie plebiscytu w południowo-wschodniej części Prus Zachodnich i w południowej części Prus Wschodnich. Traktat Wersalski zawierał m.in. następujące postanowienia:

Art. 94:

»W strefie pomiędzy południową granicą Prus Wschodnich – tak jak jest ona określona w artykule 28, części II tego traktatu (Granice Niemiec) – a linią opisaną poniżej, mieszkańcy wezwani zostaną do zdeklarowania się w drodze plebiscytu, do którego państwa chcą zostać przyłączeni: linię tę stanowi zachodnia i północna granica rejencji olsztyńskiej, aż do jej zetknięcia się z linią graniczną między powiatami oleckim i węgorzewskim (węgoborskim); stamtąd północna granica powiatu oleckiego aż do miejsca jej zetknięcia się ze starą granicą Prus Wschodnich.«

Art. 96

»Na obszarze, obejmującym powiaty sztumski i suski oraz na wschód od Nogatu leczącą część powiatu malborskiego i leżącą na wschód od Wisty część powiatu kwidzyńskiego, mieszkańcy wezwani zostaną do zdecydowania w drodze głosowania na szczeblach gminnych, czy życzą sobie aby leżące na tym terenie gminy należały do Polski czy do Prus Wschodnich.«

Auf Empfehlung der Cambon-Kommission entschieden sich die Alliierten für eine Volksabstimmung im südöstlichen Teil von Westpreußen und im südlichen Teil Ostpreußens. Der Versailler Vertrag enthielt u. a. folgende Bestimmungen:

Art. 94:

»In der Zone zwischen der Südgrenze Ostpreußens, wie sie in Artikel 28 Teil II des gegenwärtigen Vertrages (Deutschlands Grenzen) bezeichnet ist, und der nachstehend beschriebenen Linie werden die Einwohner berufen, im Wege der Abstimmung zu erklären, welchem Staate sie angeschlossen zu werden wünschen: West- und Nordgrenze des Regierungsbezirks Allenstein bis zu ihrem Zusammentreffen mit der Grenzlinie zwischen den Kreisen Oletzko und Angerburg; von dort Nordgrenze des Kreises Oletzko bis zu ihrem Zusammentreffen mit der alten Grenze Ostpreußens.«

Art. 96:

»In einer Zone, die die Kreise Stuhm und Rosenberg, den östlich der Nogat liegenden Teil des Kreises Marienburg und östlich der Weichsel liegenden Teil des Kreises Marienwerder umfasst, werden die Einwohner berufen, durch eine gemeindeweise Abstimmung kundzutun, ob sie wünschen, dass die verschiedenen in diesem Gebiete liegenden Gemeinden zu Polen oder zu Ostpreußen gehören sollen.«

Następstwa Traktatu Wersalskiego (2)

Die Folgen des Versailler Vertrages (2)

Lyck, Abstimmungsgebiet Ostpreußen

Kolorowa kartka pocztowa z czasów plebiscytu z widokiem na Elk
Farbige Postkarte mit Blick auf Lyck aus der Zeit der Volksabstimmung

Allenstein, Abstimmungsgebiet Ostpreußen

Kolorowa kartka pocztowa z czasów plebiscytu z widokiem na Olsztyn
Farbige Postkarte mit Blick auf Allenstein aus der Zeit der Volksabstimmung

W artykule 95 Traktatu Wersalskiego czytamy: »Do głosowania uprawniona jest każda osoba, bez względu na płeć, która spełnia następujące warunki:

- w momencie wejścia w życie niniejszego traktatu musi mieć ukończone 20 lat;
- w strefie, w której odbywa się plebiscyt, musi być albo urodzona albo posiadać tam, od ustalonego przez komisję momentu, miejsce stałego zamieszkania lub stałego pobytu

Każda osoba głosuje w gminie, w której mieszka, albo, w przypadku kiedy nie ma miejsca zamieszkania bądź stałego pobytu w tej strefie, w gminie, w której się urodziła. Sprzyjające i stowarzyszone wielkie mocarstwa ustawały potem na tym terytorium granicę pomiędzy Prusami Wschodnimi a Polską.«

W wyniku tego uprawnieni do głosowania podzielenie zostali na trzy grupy:

- lista 1 - osoby, które urodziły się na terenach plebiscytowych i mające tutaj miejsce zamieszkania lub stałego pobytu
- lista 2 - osoby, które urodziły się na terenie plebiscytowym, ale nie mające miejsca zamieszkania czy też stałego pobytu
- lista 3 - osoby, nie urodzone na terenie plebiscytowym, ale mające od 1 stycznia 1905 r. na nim miejsce zamieszkania lub stałego pobytu.

Im Artikel 95 des Versailler Vertrages ist zu lesen:

»Stimmberechtigt ist jede Person ohne Unterschied des Geschlechts, die den nachstehenden Bedingungen genügt:

- sie muss bei Inkrafttreten des gegenwärtigen Vertrages das 20. Lebensjahr vollendet haben;
- sie muss in der Zone, in der die Volksabstimmung stattfindet, geboren sein oder seit einem von dem Ausschuss festzusetzenden Zeitpunkt dort ihren Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt gehabt haben.

Jeder stimmt in der Gemeinde ab, wo er seinen Wohnsitz hat, oder, wenn er keinen Wohnsitz oder Aufenthalt in der Zone besitzt, in der Gemeinde, in welcher er geboren ist. Die alliierten und assoziierten Hauptmächte setzen alsdann die Grenze zwischen Ostpreußen und Polen in dieser Gegend fest.«

Demzufolge wurden die Abstimmungsberechtigten in drei Gruppen eingeteilt:

- Liste 1 - Personen, die im Abstimmungsgebiet geboren sind und hier ihren Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt haben
- Liste 2 - Personen, die im Abstimmungsgebiet geboren sind, aber hier keinen Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt haben
- Liste 3 - Personen, die, ohne im Abstimmungsgebiet geboren zu sein, hier seit dem 01. Januar 1905 ihren Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt haben.

Przejęcie administracji przez Aliantów

Die Alliierten übernehmen die Verwaltung

Pożegnanie niemieckiego garnizonu w Ostródzie, 3 lutego 1920 r.
Verabschiedung der deutschen Garnison in Osterode am 3. Februar 1920

W związku z obecnością na obszarze plebiscytowym niemieckich formacji wojskowych i władz administracyjnych w Traktacie Wersalskim ustalono też (ustęp IX, art. 95):

»W przeciągu najwyżej 14 dni od wejścia w życie niniejszego traktatu, oddziały i władze niemieckie muszą opuścić wyżej wymieniony obszar. Do zakończenia ewakuacji powstrzymać się one mają od ściągania świadczeń finansowych i rzeczowych oraz jakichkolwiek przedsięwzięć, w wyniku których uszczerbku doznać by mogły gospodarcze interesy kraju. Po upływie wyznaczonego czasu, wyżej wspomniany obszar przejdzie pod kontrolę komisji międzynarodowej, składającej się z pięciu członków, wyznaczonych przez sojusznicze i stowarzyszone mocarstwa. Komisja ta otrzyma ogólne uprawnienia administracyjne i ma przede wszystkim za zadanie doprowadzenie do plebiscytu i podjęcie wszelkich przedsięwzięć, które uzną za konieczne, do zagwarantowania wolnego, niezależnego i tajnego głosowania. Poza tym może ona podejmować wszelkie stosowne wysiłki, aby przy sprawowaniu swej funkcji wspierać się organami pomocniczymi, wyłonionymi przez nią spośród miejscowości ludności. Decyzje jej podejmowane będą większością głosów.«

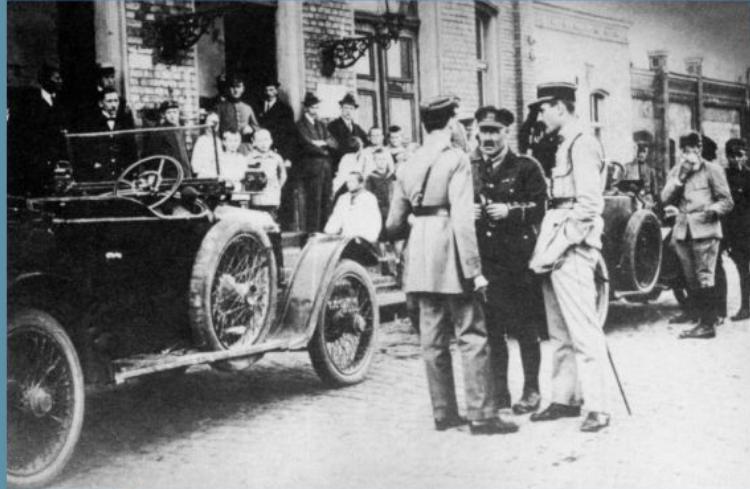
Im Versailler Vertrag, Abschnitt IX, Art. 95 ist im Hinblick auf die Anwesenheit militärischer Verbände und die Verwaltungshoheit im Abstimmungsgebiet ebenfalls festgelegt:

»Binnen längstens 14 Tagen nach Inkrafttreten des gegenwärtigen Vertrages haben die deutschen Truppen und Behörden das oben bezeichnete Gebiet zu verlassen. Bis zur Vollendung der Räumung haben sie sich jeder Erhebung von Geld- oder Naturalleistungen und jeder Maßnahme zu enthalten, wodurch die wirtschaftlichen Interessen des Landes beeinträchtigt werden könnten. Mit Ablauf der vorerwähnten Frist wird die genannte Zone einem internationalen Ausschuss unterstellt, der aus fünf von den alliierten und assoziierten Hauptmächten ernannten Mitgliedern besteht. Dieser Ausschuss erhält allgemeine Verwaltungsbefugnis und hat insbesondere die Aufgabe, die Abstimmung in die Wege zu leiten und alle Maßnahmen zu treffen, die er zur Sicherung einer freien, unbeeinflussten und geheimen Stimmabgabe für erforderlich hält. Er kann ferner alle geeigneten Anforderungen treffen, um sich bei der Ausübung seines Amtes durch Hilfskräfte unterstützen zu lassen, die er selbst unter der örtlichen Bevölkerung auswählt. Seine Entscheidungen werden mit Stimmenmehrheit gefasst.«

Międzysojusznicze komisje plebiscytowe

Interalliierte Kommissionen für die Volksabstimmung

Członkowie Alianckiej Komisji Sojuszniczej przed dworcem w Olsztynie
Mitglieder der Interalliierten Kommission vor dem Bahnhof in Allenstein

Płk Fernando Po, dowódca włoskich oddziałów okupacyjnych na zachodniopruskim obszarze plebiscytowym i jego sztab
Oberst Fernando Po, der Kommandant der italienischen Besatzungstruppen im westpreußischen Abstimmungsgebiet, und sein Stab

Po wejściu w życie Traktatu Wersalskiego oddziały niemieckie musiały wycofać się ze wszystkich garnizonów na obszarze plebiscytowym (do 5.02.1920 r.). Swoje urzędy opuścić musieli także prezydenci rejencji. Pozostałe niemieckie urzędy administracyjne miały na czas sprawowania władzy przez Aliantów zerwać wszystkie kontakty służbowe z urzędami w Królewcu i Berlinie. Po opuszczeniu tego obszaru przez oddziały niemieckie, do Olsztyna wkroczyły oddziały brytyjskie, a do Kwidzyna oddziały włoskie. Równocześnie na całym terytorium plebiscytowym zamknięte zostały granice. 12 lutego dwie Międzysojusznicze Komisje Administracyjne i Plebiscytowe (składające się z brytyjskich, francuskich, włoskich i japońskich oficerów) przejęły władzę w Olsztynie i Kwidzynie. Przewodniczącymi komisji mianowani zostali: Włoch Angelo Pavia (Kwidzyn) i Brytyjczyk sir Ernest Amelius Rennie (Olsztyn). Do dyspozycji komisji oddano 88 wysokich urzędników i oficerów (34 Anglików, 24 Francuzów, 23 Włochów i 7 Japończyków). Międzysojusznicze komisje na obu obszarach miały nadzorować przebieg plebiscytu a po jego zakończeniu przedstawić Aliantom sprawozdanie i przedłożyć propozycję przebiegu nowej, adekwatnej do wyniku plebiscytu, granicy między Polską a Niemcami.

Wenige Wochen nach Inkrafttreten des Versailler Vertrages musste das deutsche Militär bis zum 05.02.1920 aus allen Garnisonen des Abstimmungsgebietes abziehen. Auch die Regierungspräsidenten mussten ihre Bezirke verlassen. Die restlichen deutschen Verwaltungsstellen sollten Kontakte mit Amtsstellen in Königsberg und Berlin abbrechen. Nachdem die deutschen Truppen das Gebiet geräumt hatten, rückte in Allenstein britisches und in Marienwerder italienisches Militär ein. Gleichzeitig wurden die Grenzen zum Abstimmungsgebiet geschlossen. Am 12. Februar übernahmen zwei Interalliierte Kommissionen für Verwaltung und Volksabstimmung (aus britischen, französischen, italienischen und japanischen Offizieren bestehend) die Verwaltung in Marienwerder und in Allenstein. Als Kommissionen-Präsidenten wurden der Italiener Angelo Pavia (Marienwerder) und der Brite Sir Ernst Amelius Rennie (Allenstein) ernannt. Im Dienst der Kommission standen 88 höhere Beamte und Offiziere (34 Engländer, 24 Franzosen, 23 Italiener, 7 Japaner). Die Interalliierten Ausschüsse der beiden Zonen sollten den Verlauf der Abstimmung überwachen und nach Beendigung der Abstimmung den Alliierten einen Bericht erstatten und einen Vorschlag über die dem Abstimmungsergebnis entsprechende Grenzziehung zwischen Polen und Deutschland vorlegen.

Oddziały alianckie na obszarze plebiscytowym Die alliierten Truppen im Abstimmungsgebiet

Oficerowie z Francji, Włoch, Polski i Niemiec w Kwidzynie
Offiziere aus Frankreich, Italien, Polen und Deutschland in
Marienwerder

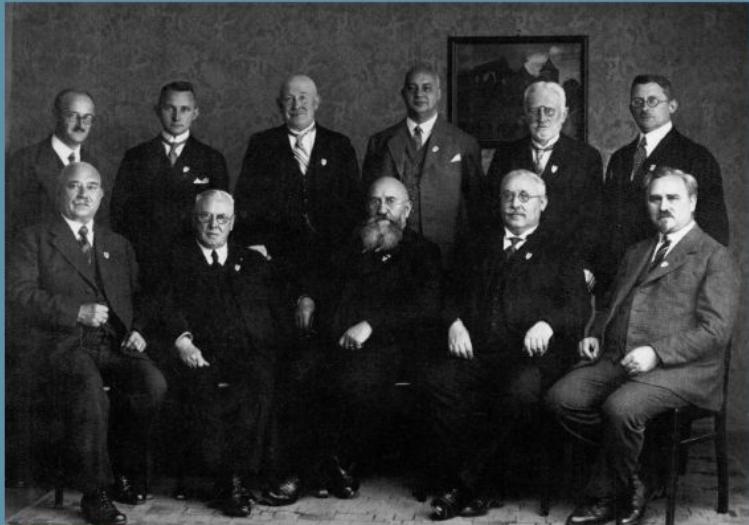

Bersalierzy, włoskie oddziały okupacyjne w Malborku
Die Bersaglieri, italienische Besatzungstruppen in Marienburg

Niemieckie związki ojczyźniane (1)

Die deutschen Heimatverbände (1)

Kierownicy powiatowych komórek Wschodnioniemieckiej Służby Ojczyźnianej w Prusach Wschodnich. W pierwszym rzędzie siedzi Max Worgitzki (drugi z prawej)

Die Leiter der Kreisstellen des Ostdeutschen Heimatdienstes in Ostpreußen. In der ersten Reihe Max Worgitzki (zweiter von rechts)

22 marca 1919 r. zainicjowane zostało przez superintendenta Paula Hensel'a z Jańska (Pisz) założenie niemieckiego Związku Mazurów dla »...obrony przed polskimi zakusami terytorialnymi.« Kilka dni później doszło do założenia Olsztyńskiej Komisji Roboczej do Walki z Zagrożeniem Polskim, która później zmieniła nazwę na Olsztyńską Okręgową Komórkę Wschodnioniemieckiej Służby Ojczyźnianej. Obie organizacje zostały 14 lipca 1919 r. połączone w Związek Mazurów i Warmiaków, którego kierownictwo powierzono Maksowi Worgitzkiemu. W celu publicystycznego wsparcia swojej działalności założył on Wiadomości Wschodnioniemieckie, dzięki którym nawet najbardziej odległe wioski i gospodarstwa mogły zapoznać się z ideałami i poglądami Związku Mazurów i Warmiaków. Wysiłki te spowodowały, że w krótkim czasie, w prawie każdej miejscowości powstały niemieckie związki patriotyczne. Ich liczba we wrześniu 1919 r. wzrosła do 1 046 komórek regionalnych z 206 313 członkami łącznie. W następstwie dalszej aktywnej działalności udało się do lipca 1920 r. zwiększyć liczbę członków Związku Mazurów i Warmiaków do 225 000 osób.

Am 22. März 1919 wurde vom Superintendenten Paul Hensel aus Johannisburg »...zur Abwehr polnischer territorialer Wünsche« die Gründung eines deutschen Masurenbundes angeregt. Einige Tage darauf erfolgte in Allenstein die Gründung eines Arbeitsausschusses Allenstein gegen die Polengefahr, der später in Bezirksstelle Allenstein des Ostdeutschen Heimatdienstes umbenannt wurde. Beide Vereinigungen wurden am 14. Juli 1919 zum Masuren- und Ermländerbund zusammenge schlossen dessen Leitung Max Worgitzki anvertraut wurde. Er schuf sich zur publizistischen Unterstützung die Ostdeutschen Nachrichten, um so auch die abgelegenen Dörfer und Höfe zumindest schriftlich mit den Idealen und Vorstellungen des Masuren- und Ermländerbundes vertraut zu machen. In kurzer Frist bildeten sich daraufhin in fast jedem Ort entsprechende Heimatvereine, deren Zahl im September 1919 schon auf 1 046 Ortsgruppen mit insgesamt 206 313 Mitgliedern angestiegen war. Durch intensive Tätigkeit gelang es, die Mitgliederzahl des Masuren- und Ermländerbundes bis zum Juni 1920 auf 225 000 Personen zu steigern.

Członkowie Wschodnioniemieckiej Służby Ojczyźnianej w powiecie nidzickim (nicborskim)

Mitglieder des Ostdeutschen Heimatdienstes im Kreis Neidenburg

Niemieckie związki ojczyźniane (2)

Die deutschen Heimatverbände (2)

Członkowie Wydziału Plebiscytowego w Karolewie pod Kętrzynem (Rastemborkiem)

Die Mitglieder der Abteilung für die Volksabstimmung in Carlshof bei Rastenburg

Auskünfte
über die Abstimmung in Süd-Ostpreußen.
9. Auflage.

Die ergänzen Seiten sind durch Kürzelchen gekennzeichnet.

1. Abstimmungsgebiet.
Das Abstimmungsgebiet umfasst die Kreise: Allenstein-Land, Allenstein-Stadt, Rößel, Osterode, Ortselsburg, Sensburg, Johannisburg, Löhen, Lęg, Olecko und Neidenburg (mit Ausnahme des Gethes, welches der Kreis: Wiesenburg—Gr. Schäßburg, Rößel—Scharneu—Wolla—Krostan—Raporten).

2. Stimmberechtigung.
Stimmberechtigt ist jeder, auch der Ausländer, der von 20. Februar bis 10. Januar 1920 (Zug des Schatzhauses des Reichstagsausschusses) vorliegen hat im Abstimmungsgebiet geboren oder dort wohnhaft ist. Was die im Abstimmungsgebiet Wohnsitz aufweist, so ist im Schatzhaus zu richten; was wederen Zuhörer ab 10. Januar 1920 im Abstimmungsgebiet wohnt, kann ebenfalls stimmberechtigt sein werden. Deutlichen Abgrenzungsbereich, der nicht im Abstimmungsgebiet geboren sind, aber den größten Teil ihres Lebens dort verbracht oder dort gewisslich leben, sind nach den bisherigen Regelungen nicht stimmberechtigt.

Sie sind demnach **stimmberechtigt**.

Doch eine **schriftliche Abgabe** der Stimme für Personen, die durch Alter, Gesundheit und/oder körperliche Unzulänglichkeit verhindert sind, zur Abstimmung zu kommen, oder eine Abstimmung der Stimme durch **Vollmacht** möglich ist.

Der Wähler, der Abgabe einer Stimme nicht, aber eine Abstimmung der Stimme durch **Vollmacht** möglich ist, muß, falls er ausgewählter Stimmabgabestelle nicht direkt freihändig Abstimmung befreit werden, die Wahl mit dem Wahlgangsteigleiter, die Wahl nach dem Abstimmungsbereich zu beenden. Die gleicher Weise ist die **Unterkunft für Kinder** behoben werden, die nicht allein zu Hause bleiben können. Wenn sie ohne Begleitung stehen, so ist die Unterbringung an die wählenden Stellen weiterzugeben.

3. Zuständige Stellen.
Die oberste Leitung der Abstimmungsarbeit hat für alle Abstimmungsgebiete der Deutsche Schulbund übernommen. Berlin NW. 52, Schloß Bellevue, Es ist die Aufgabe, für alle Fragen der Errichtung und Ausführung des nicht im Abstimmungsgebiet unterliegenden Teiles der Abstimmungsgebiete sowie auch die Organisation der Arbeit im Kreis im Abstimmungsgebiet. Der Deutsche Schulbund hat im Kreis folgende Zweigstellen errichtet:

- a) Zweigstelle für die Kreise Allenstein-Golden, Samsonow, beide Kreise Elbing, beide Masuren, die Kreise Marienwerder, Marienwerder und Marienwerder-Barten 100, Königsberg 44.
- b) Zweigstelle Gütersloh für Mülheim und das unbedeutende Kleinland (Westfalen); Herr Werner, Seelendorf, Marienfelde 12, Gütersloh 214, zugleich Geschäftsführer des Deutschen Schulvereins Marienfelde.
- c) Zweigstelle Danzig für die Kreise Danzig, Marienwerder, Marienwerder und Marienwerder-Marienfelde.
- d) Zweigstelle Frankfurt a. M. für Böhmen, Preußen, Schlesien und Westh. Ostpreußen; Herr Konrad, Frankfurt a. M., Marienstrasse 10.
- e) Zweigstelle Königsberg für Preußen und die deutschsprechenden Teile von Masuren; Herr Dr. Kämer, Marienstrasse 3.
- f) Zweigstelle Grünberg (als Reichsstadt Sagan und die Umliegenden Staaten) Anhalt; Herr Horppner, Grünberg.
- g) Zweigstelle Magdeburg für Preußen Sachsen und die Kreise Braunschweig und Salzw. Kreise Minden, Herford, 12.
- h) Zweigstelle Berlin für Ost-Berlin und Brandenburg und die brandenburgischen Teile vom Kreis Potsdam.
- i) Zweigstelle Berlin für West-Berlin; Herr Lisch, Stuttgart, Rosenfeld 33.
- j) Zweigstelle Stuttgart für Württemberg-Anhalt; Herr Walter Pichler, Württemberg, Rosenfeld 1.
- k) Zweigstelle Mainz für Saarland; Herr Walter Pichler, Württemberg, Rosenfeld 33.
- l) Zweigstelle Breslau für Sachsen und Oberholstein angegliedert den ehemaligen Bezirksteilen Schlesien; Oberholstein, Breslau, Endst.; Herr Vogt, Breslau, Oberholstein, am Tage Marienstrasse, Zimmer 34.

**Ulotka a Wydziale Plebiscytowe-
go w Karolewie pod Kętrzynem
(Rastemborkiem)**

**Flugblatt der Abteilung für die
Volksabstimmung in Carlshof
bei Rastenburg**

Niemieckie związki ojczyźniane (3)

Die deutschen Heimatverbände (3)

Ulotka z informacjami o głosowaniu
Handzettel mit Hinweisen zur Stimmabgabe

Ilustrowana broszura Związku Mazurów
i Warmia, Olsztyn
Bebilderte Broschüre des Masuren- und
Ermländerbundes Allenstein

Broszura informacyjna o obszarze plebiscytowym
Informationsbroschüre über das Abstimmungsgebiet

Powstanie i działalność polskich organizacji

Die Gründung und Tätigkeit polnischer Organisationen

Zebranie Warmińskiej Rady Ludowej
Zusammenkunft des Ermländischen Volksrates

W ramach przygotowań do plebiscytu powstawały także polskie organizacje patriotyczne. W czerwcu 1919 r. w Warszawie utworzony został Mazurski Komitet Plebiscytowy, na czele którego stał generalny superintendent Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, Juliusz Bursche. Po podpisaniu Traktatu Wersalskiego dołączył do niego Warmiński Komitet Plebiscytowy. Oba komitety finansowane były przez polski rząd i prowadziły początkowo tylko szkolenia agitatorów, mających w przyszłości działać na obszarach plebiscytowych. Po zainstalowaniu się Komisji Międzysojuszniczych zostali oni wysłani do Prus Wschodnich, gdzie podjęli działalność, konkurując niekiedy z powstałym w Warszawie 19 listopada 1919 r. Mazurskim Związkiem Ludowym. Próba zorganizowania przez Polaków paramilitarnej Mazurskiej Służby Bezpieczeństwa nie powiodła się; zabrakło bowiem wykształconych oficerów i odpowiednich środków finansowych. Wysiłki propagandowe polskich organizacji generalnie nie przyniosły wielkich sukcesów. Z jednej strony dlatego, że na obszarach plebiscytowych zdecydowanie dominowała niemiecka, a z drugiej strony, małe państwo polskie uwikłane było w tym samym czasie w wojnę z sowiecką Rosją, która pod znakiem zapytania stawiała dalszą egzystencję Rzeczypospolitej Polskiej.

Zur Vorbereitung auf die Abstimmung bildeten sich auch polnische patriotische Vereinigungen. Im Juni 1919 wurde in Warschau das Masurende Abstimmungskomitee gebildet, an deren Spitze der General-Superintendent der evangelischen-augsburgischen Kirche in Polen, Julius Bursche, stand. Nach der Unterzeichnung des Versailler Vertrages kam noch das Ermländische Abstimmungskomitee mit gleicher Zielsetzung hinzu. Beide Komitees erhielten Geldmittel von der polnischen Regierung und führten zunächst einmal Schulungen für die künftig im Abstimmungsgebiet einzusetzenden Agitatoren durch. Diese wurden nach dem Eintreffen der Interalliierten Kommissionen nach Ostpreußen geschickt, wo sie in Konkurrenz zu dem am 19.11.1919 in Warschau entstandenen Masurenischen Volksbund ihre Tätigkeit aufnahmen. Der Aufbau einer eigenständigen paramilitärischen Truppe namens Masurener Sicherheitsdienst scheiterte allerdings, da weder ausreichend ausgebildete Offiziere noch entsprechende Geldmittel zur Verfügung standen. Insgesamt waren die propagandistischen Bemühungen der polnischen Vereinigungen nicht besonders erfolgreich. Zum einen war das Abstimmungsgebiet klar deutsch geprägt, zum anderen aber war der junge polnische Staat zur gleichen Zeit mit der Sowjetunion in einen Krieg verwickelt, der ein Fortbestehen der Republik Polen durchaus zweifelhaft erscheinen ließ.

Organizacje polskie (1)

Polnische Organisationen (1)

Polska policja plebiscytowa przed Domem Polskim w Olsztynie
Polnische Abstimmungspolizei vor dem Polnischen Haus in Allenstein

**Polski Hymn Warmiński
Feliksa Nowowiejskiego
Polnische Ermländische Hymne
von Feliks Nowowiejski
(Tekst: Maria Paruszewska /
Text von Maria Paruszewska)**

NA PLEBISCYT.
Zamek Krzyżacki w Olsztynie na Warmii.

HYMN WARMIŃSKI
FELIKSA NOWOWIEJSKIEGO, rodaka z Warmii
Z uczuciem. (Stw. Marii Paruszewskiej.)

O Warmi mo ja mi - ta, Ro - dzin - na zie - mío ma. Tys mnie do swoj -
li - fa. Mi - to - ścię pieś na duga. Zdra - dże chlo by - fes ucie - ta, Bo
chy - try był nasz wrog. Nie - wo - li - sro - gie pg - ta, Ro - zer - wal doli sam
Bo! Nie - wo - li - sro - gie pg - ta, Ro - zer - wal doli sam Bo!

My Warmii wiernie dzieci, Olsztyński zamek stary,
Kochamy ten nasz kraj, Krzyżactwa mieścić ród,
Po latach burz, zamieci Dziś polskie tam sztandary
Niech błyśnie szczęścia raj! I odrodzenia cud.

Oh Ermland, meine Liebe.
Meine heimatliche Erde.
Du hast mich in den Schlaf gewiegt,
Vor Liebe erzittert meine Brust,
Als Verratene wurdest Du gefangen genommen
Denn gierig war unser Feind.
Der Unfreiheit strenge Fesseln
Zerbrach heute Gott selbst.

Wir sind des Erlands treue Kinder,
Wir lieben dieses, unser Land,
Nach Jahren der Gewitter und der Schneestürme
Möge des Paradieses Glück hervorblitzen!
Das alte Allensteiner Schloss
Beherbergte der Kreuzritter Sippe,
Heute sind dort polnische Fahnen
Und das Wunder der Wiedergeburt.

Polski ruch narodowy w Prusach Zachodnich

Die polnische Nationalbewegung in Westpreußen

Aktywiści polskiego ruchu narodowego z powiatu sztumskiego. Fot. z lat 20. XX w.

Aktivisten der polnischen Nationalbewegung im Kreis Stuhm. Foto aus den 1920er Jahren

Przedstawiciele polskiego ruchu narodowego z terenów plebiscytowych przed Pomnikiem Grunwaldzkim w Krakowie, 1920 r.

Vertreter der polnischen Nationalbewegung aus dem Abstimmungsgebiet vor dem Grunwald-Denkmal (Tannenberg-Denkmal) in Krakau, 1920

Polski ruch narodowy najsilniejszy był nad dolną Wisłą, w powiatach sztumskim, kwidzyńskim i suskim, gdzie żyło wiele polskich rodzin szlacheckich. Tutejsze polskie organizacje (Związek Prusko-Polski, Związek Towarzystw Ludowych itp.) kierowane były przez hrabiego Stanisława Sierakowskiego z Waplewa oraz przez Witolda i Kazimierza Donimirskich z Czernina oraz Małych Ramzów. Dużą rolę w polskim ruchu patriotycznym odgrywała także żona hr. Sierakowskiego, Helena, która w swoim rodzinnym powiecie założyła i finansowała wiele polskich przedszkoli i szkół. Przy wsparciu polskiej prasy i polskich organizacji patriotycznych zorganizowano w większych miastach zachodniopruskiego obszaru plebiscytowego patriotyczne manifestacje i uroczystości, mające zademonstrować siłę polskiego ruchu narodowego. Jedna z największych takich demonstracji, tzw. dzień polski – manifestacja polskości – miała miejsce 13 maja 1920 r. W barwnym korowodzie przemaszerowali jeźdzcy w polskich mundurach i strojach narodowych, dziewczęta i kobiety w biało-czerwonych strojach oraz wszyscy przedstawiciele polskich organizacji z tego terenu, łącznie 2 500 osób, którzy w ten sposób opowiadaли się za Polską.

Im unteren Weichselgebiet war die polnische Nationalbewegung in den Kreisen Stuhm, Marienwerder und Rosenberg, wo zahlreiche polnische Adelsfamilien wohnten, am stärksten. Die polnischen Organisationen hier (der Preußisch-Polnische Bund, der Bund der Volksgesellschaften u. a.) wurden vom Grafen Stanisław von Sierakowski aus Gr. Waplitz sowie von Witold und Kazimierz von Donimirski aus Buchenwalde/Hohendorf und Klein Ramsen (Kr. Stuhm) angeführt. Eine große Rolle in der polnischen Nationalbewegung spielte auch die Frau des Grafen Sierakowski, Helena, die in ihrem Heimatkreis zahlreiche polnische Kindergärten und Schulen gründete und finanzierte. Mit der Unterstützung der polnischen Presse und polnischer Heimatorganisationen wurden in größeren Städten des westpreußischen Abstimmungsgebiets Kundgebungen und Feierlichkeiten veranstaltet, die die Stärke der polnischen Nationalbewegung demonstrierten sollten. Eine der größten Veranstaltungen, der sog. Polnische Tag – eine Manifestation des polnischen Patriotismus – fand am 13. Mai 1920 in Stuhm statt. Im farbenfrohen Zug marschierten Reiter in polnischen Uniformen und Nationaltrachten, Mädchen und Frauen in weiß-roten Kleidern. Auf diese Weise sprachen sich alle Vertreter der polnischen Organisationen aus diesem Gebiet, insgesamt ca. 2 500 Personen, für Polen aus.

Niemiecki ruch narodowy w Prusach Zachodnich

Die deutsche Nationalbewegung in Westpreußen

Dzień niemiecki w Ostródzie / Prusy Górnne, 1920 r.
Der Deutsche Tag in Osterode / Oberland, 1920

Także strona niemiecka we wschodnich powiatach rejencji kwidzyńskiej zaktywizowała wszystkie siły narodowe, aby przeciągnąć miejscową ludność na stronę Niemiec. Przed plebiscytem powstały tutaj następujące organizacje: Niemiecka Komisja do Spraw Prus Zachodnich, Wschodniioniemiecka Służba Ojczystiana, Niemiecka Rada Ludowa Obszaru Plebiscytowego Prus Zachodnich, Wspólnota Pracy na rzecz Służby Ojczystej, Zachodniopruski Związek Ojczystiany i Wspólnota Pracy Partii Politycznych. Wszystkie one starły się przed plebiscytem maksymalnie zmobilizować niemiecką ludność. 17 maja 1920 r., a więc cztery dni po dniu polskim w Sztumie odbył się dzień niemiecki. Na tę demonstrację niemieckości przybyło 12 000 osób z całej okolicy, z flagami, transparentami i kapelami muzycznymi, którzy w ten sposób jednoznacznie opowiedzieli się za Niemcami. Jeszcze większa manifestacja z okazji dnia niemieckiego odbyła się 10 czerwca w Malborku. Tego dnia na wiecu w starej stolicy Zakonu Nieemieckiego zebrało się ok. 35 000 Niemców z całej okolicy.

Dzień niemiecki w Malborku /
Prusy Zachodnie 10 czerwca 1920 r.
Der Deutsche Tag in Marienburg /
Westpreußen am 10. Juni 1920

Auch die deutsche Seite in den östlichen Kreisen des Reg. Bez. Marienwerder aktivierte alle nationalen Kräfte, um die Bevölkerung für Deutschland zu gewinnen. Vor der Abstimmung sind folgende Organisationen gegründet worden: Deutscher Ausschuss für Westpreußen, Ostdeutscher Heimatdienst, Deutscher Volksrat für das Abstimmungsgebiet Westpreußen, die Arbeitsgemeinschaft für Heimatdienst, der Westpreußische Heimatverein und die Arbeitsgemeinschaft der politischen Parteien. Sie alle bemühten sich, die deutsche Bevölkerung vor der Abstimmung

zu mobilisieren. Vier Tage nach dem Polnischen Tag fand am 17. Mai 1920 in Stuhm der Deutsche Tag statt. Zu dieser Demonstration des Deutschtums kamen 12 000 Menschen aus der ganzen Gegend mit Fahnen, Transparenten und Musikkapellen, die sich damit eindeutig zu Deutschland bekannten. Am 10. Juni fand in Marienburg eine noch größere Kundgebung statt. Zum Deutschen Tag in der alten Hauptstadt des Deutschen Ordens versammelten sich ca. 35 000 Deutsche aus der ganzen Umgebung.

Niemiecki ruch narodowy

Die deutsche Nationalbewegung

Program obchodów dnia niemieckiego w Iławie Festprogramm für die Deutschen Tage in Deutsch Eylau

Mazury w przededniu plebiscytu

Masuren vor dem Abstimmungstag

*Dzień niemiecki w Giżycku (Mazury), lipiec 1920 r. Pochód na ul. Elckiej
Der Deutsche Tag in Lötzen (Masuren) Juli 1920. Festzug in der Lycker Straße*

*Dzień niemiecki w Ełku (Mazury) 9 lipca 1920 r.
Pochód ulicami miasta
Der Deutsche Tag in Lyck (Masuren) am 9. Juli 1920,
Festzug in der Stadt*

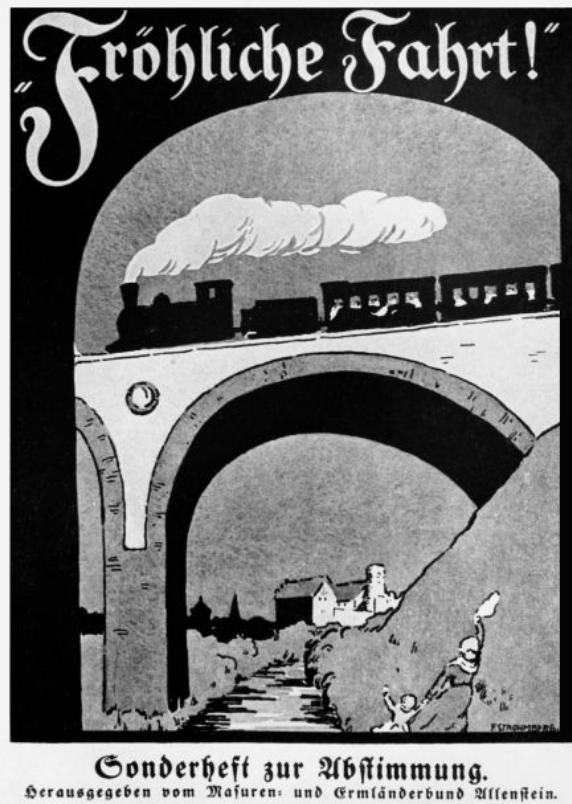
Na krótko przed dniem plebiscytu władze niemieckie i niemieckie związki ojczyźniane na Mazurach zorganizowały szereg imponujących manifestacji i wieców, mających być demonstracją niemieckości tych ziem. Odbywały się one praktycznie we wszystkich miastach i większych miejscowościach wschodniopruskiego obszaru plebiscytowego. Przed każdym z tych niemieckich dni niemieccy mieszkańcy dekorowali ulice kwiatami, stawiali bramy honorowe z girlandami i wieszali pruskie oraz niemieckie flagi. W tych patriotycznych demonstracjach brały udział cechy i bractwa, związki i towarzystwa oraz partie i organizacje ojczyźniane. Tysiące ludzi maszerowało przez wsie oraz miasta w historycznych pochodach i na zakończenie gromadziło się na wiecach organizowanych na rynkach czy głównych ulicach miast. W tych dniach organizowane były też liczne festyny ludowe i sportowe dla mieszkańców. Masowy udział miejscowej ludności niemieckiej w tych imprezach potwierdzać miał jednoznacznie niemiecki charakter tej ziemi.

Kurz vor dem Abstimmungstag organisierten deutsche Behörden und Heimatvereine in Masuren große Veranstaltungen, die als Demonstrationen des Deutschtums galten. Sie fanden praktisch in allen Städten und größeren Ortschaften des ostpreußischen Abstimmungsgebiets statt. Vor jedem dieser Deutschen Tage schmückten die deutschen Einwohner die Straßen mit Blumen und stellten Ehrenpforten mit Girlanden sowie Fahnen Preußens und Deutschlands auf. An diesen patriotischen Demonstrationen und Kundgebungen nahmen Zünfte und Innungen, Vereine und Gesellschaften sowie Parteien und Heimataorganisationen teil. Tausende von Menschen zogen in historischen Umzügen durch die Dörfer und Städte und zum Schluss versammelten sie sich zu Kundgebungen auf Marktplätzen und Hauptstraßen. An diesen Tagen sind auch zahlreiche Trachten-, Sport- und Volksfeste für die Bürger veranstaltet worden. Diese Veranstaltungen sollten auf Grund der großen Teilnahme der örtlichen deutschen Bevölkerung den deutschen Charakter des Landes eindeutig beweisen.

Przyjazd uprawnionych do głosowania (1)

Die Anreise der Abstimmungsteilnehmer (1)

**W drodze na plebiscyt.
Wschodnioprusacy z Rzeszy
na dworcu w Berlinie
Auf dem Weg zur
Volksabstimmung.
Ostpreußen aus dem Reich
an einem Berliner Bahnhof**

**Dworzec w Nidzicy podczas
plebiscytu
Der Bahnhof in Neidenburg
während der Abstimmungs-
tage**

**Gazetka informacyjna na
temat głosowania
Informationsschrift zur
Abstimmung**

Zgodnie z art. 95 Traktatu Wersalskiego w plebiscycie mogli wziąć udział także ci Wschodnioprusacy, którzy z różnych powodów (praca, małżeństwo, edukacja itd.) mieszkali na innych terenach Rzeszy. Wszyscy ci uprawnieni do głosowania (lista 2) stanowili, bądź co bądź, bardzo znaczącą grupę 157 428 osób, które przed 11 lipca przybyły do Prus Wschodnich. Z tej liczby 86 637 osób skorzystało z darmowej formy transportu jaką oferowała utworzona wtedy Wschodniopruska Służba Morska (Seedienst Ostpreußen), która rozpoczęła żeglugę 29 stycznia 1920 r. I tak np. 7 lipca 1920 r. z portów w Świnoujściu i Słupsku dotarło do Piławy na 21 statkach około 13 500 uprawnionych do głosowania i stamtąd pociągami rozjechało się do rodzinnych miejscowości. W żegludze zaangażowano łącznie 29 statków. Pozostale 70 791 osób z listy 2 osiągnęło tereny plebiscytowe drogą lądową, w tym przypadku zainteresowanym z zachodnich terenów Rzeszy udostępniono specjalne pociągi. Liczne organizacje, np. Niemiecki Czerwony Krzyż, ale także szkoły i osoby prywatne, pomagały na różne sposoby (wydawanie darmowych posiłków, darmowy transport końskimi i wozami do rodzinnych miejscowości itd.), tak aby umożliwić i ułatwić przyjeżdżającym często uciążliwi i długą podróż na plebiscyt. Drogą morską i lądową do Prus Wschodnich dotarło około 37% wszystkich uprawnionych do głosowania.

Durch den Art. 95 des Versailler Vertrages durften auch diejenigen Ostpreußen an der Abstimmung teilnehmen, die aus verschiedenen Gründen (Arbeit, Heirat, Ausbildung usw.) im übrigen Reichsgebiet wohnten. Alle diese Abstimmungsberechtigten (Liste 2) ergaben die immerhin recht beachtliche Anzahl von 157 428 Personen, die bis zum 11. Juli in Ostpreußen eintrafen. 86 637 nutzten die kostenlosen Beförderungsmöglichkeiten des neu geschaffenen Seedienstes Ostpreußen, der am 29. Januar 1920 den Verkehr aufgenommen hatte. Von den Häfen Swinemünde und Stolpmünde aus gelangten z. B. am 7. Juli 1920 ca. 13 500 Abstimmungsteilnehmer auf 21 Schiffen nach Pillau, um von dort mit dem Zug in die Heimatorte weiterzureisen. Insgesamt wurden 29 Schiffe eingesetzt. Die übrigen 70 791 Personen der Liste 2 erreichten das Abstimmungsgebiet auf dem Landwege, wobei viele Sonderzüge vom westlichen Reichsgebiet aus eingesetzt wurden. Zahlreiche Organisationen, wie das Deutsche Rote Kreuz, aber auch Schulen oder Privatpersonen, haben durch unterschiedlichste Tätigkeiten (kostenlose Essenausgabe, kostenlose Beförderung mit Pferd und Wagen in den Heimatorten etc.) geholfen, die oft beschwerliche und lange Anreise zur Abstimmung zu ermöglichen und zu erleichtern. Auf dem Land- und Seeweg kamen ca. 37% aller Abstimmungsberechtigten nach Ostpreußen.

Przyjazd uprawnionych do głosowania (2)

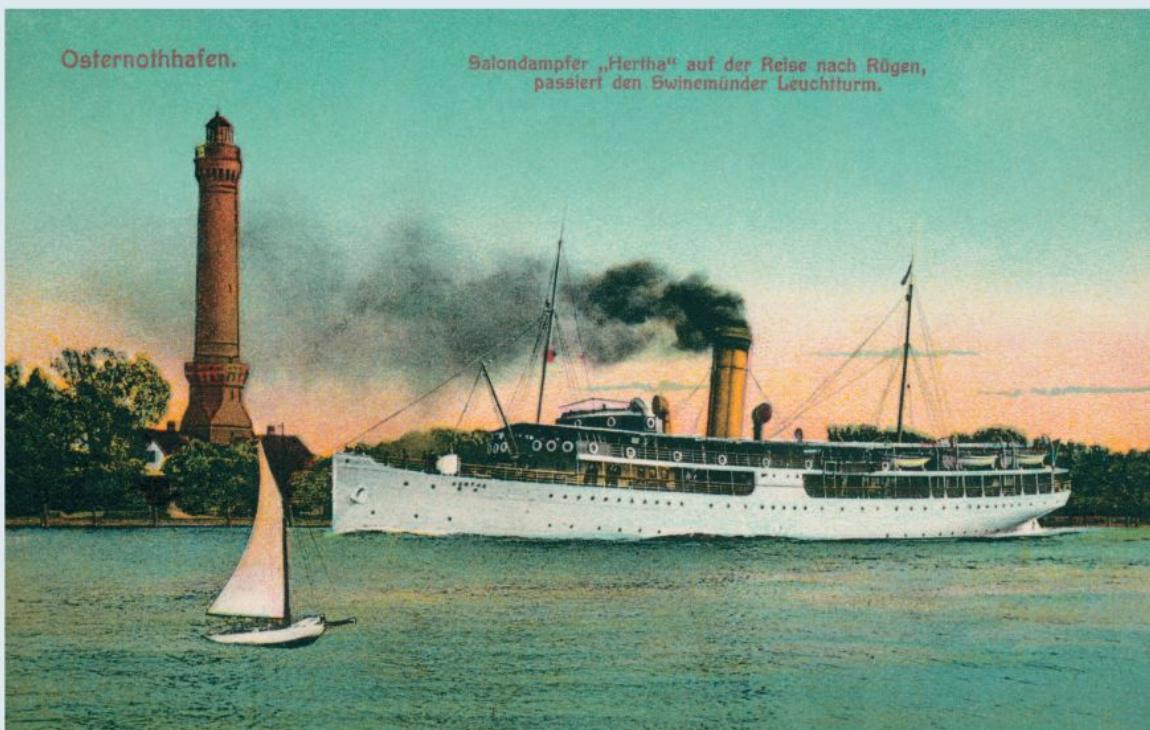
Die Anreise der Abstimmungsteilnehmer (2)

»Przed nami Prusy Wschodnie« – w trakcie podróży plebiscytowej
»Ostpreußen in Sicht« – während der Abstimmungsfahrt

Parowiec Bubendey Linii Żeglugowej Hamburg-Ameryka, wykorzystywany w ruchu plebiscytowym
Dampfer Bubendey der Hamburg-Amerika-Linie, Hamburg, eingesetzt bei den Fahrten zur Abstimmung

Parowiec salonowy Hertha Towarzystwa Żeglugowego Braeunicha ze Szczecina, wykorzystywany w ruchu plebiscytowym
Salondampfer Hertha der Reederei Braeunlich, Stettin, eingesetzt bei den Fahrten zur Abstimmung

Przyjazd uprawnionych do głosowania (3)

Die Anreise der Abstimmungsteilnehmer (3)

Na dworcu w Giżycku przygotowano poczęstunek dla uczestników głosowania
Bei der Ankunft von Wahlberechtigten auf dem Lötzener Bahnhof gab es Erfrischungen

Uprawnieni do głosowania przybyli z Rzeszy do Olsztyna
Abstimmungsberechtigte aus dem Westen sind in Allenstein eingetroffen

Reisebestimmungen...

Die Beförderung der Abstimmungsberechtigten findet allgemein in Sondersügen statt und zwar:

A. in Seesonderräumen ohne Berührung des polnischen Korridors,
B. in Ländersonderräumen durch den polnischen Korridor.

A. Seesonderrug.

f. Hinfahrt.

a. Seesonderrug 61 am 3.7.1920,
von Frankfurt/Main nach Swinemünde über Bebra-Erfurt.
Frankfurt ab 9³⁵

Wittenberg Aufenthalt von 8 47 – 9 45 – Verpflegung
Swinemünde Hafen an 6 Ql am 4.7.20. "

b. Dampferfahrt.

von Swinemünde nach Pillau am 5.7.20 in den Morgenstunden von 4 20 – 7 00.

Den Anordnungen der Einschiffungsleitung ist Folge zu leisten.
Selbständige Auswahl der Dampfer nicht zulässig. Die Schiffe liegen bereits in den Abendstunden und während der Nacht zum Abstimmungstag bereit. Nur Verpflegung und Gepäckaufbewahrung in Swinemünde ist gesorgt.

Ankunft in Pillau in den Abendstunden.

c. Anschlußzüge von Pillau.

3 Gruppen von Zügen
Gruppe I. (Kreise Marienburg, Stuhm, Marienwerder, Rosenburg)
1. Strecke Pillau-Königsberg-Elbing-Marienburg -Dt. Sylow
2. " " " " " -Marienwerder

Gruppe O 1. (Kreise Rössel, Allenstein, Osterode, Osterburg, Neidenburg)
3. Strecke Pillau-Königsberg-Korschen-Allenstein-Ortelsburg-Lyck
4. " " " " " -Neidenburg

Gruppe O 2. (Kreise Oletzko, Lyck, Lötschen, Sensburg und Johannisburg)
5. Strecke Pillau-Königsberg-Korschen-Lyck
6. " " " " Rothfleiß-Arys-Lyck

Die Züge verkehren vom 9. bis 1. Tag vor dem Abstimmungstag.
Den Anordnungen der Einschiffungsleitung Pillau, insbesondere über die Verteilung der Reisenden auf die Züge ist Folge zu leisten.

Specjalny rozkład jazdy dla udających się na plebiscyt
Sonderfahrplan für die An- und Abreise zur Abstimmung

Dzień plebiscytu (1)

Der Tag der Volksabstimmung (1)

Uroczyste udekorowany Dom Niemiecki w Olsztynie
Das festlich geschmückte Deutsche Haus in Allenstein

Już wczesnym rankiem 11 lipca 1920 r. wśród Niemców na całym obszarze plebiscytowym panował uroczysty i poważny nastrój, pełen ufności i wiary w sukces Ulice, place, a przede wszystkim lokale wyborcze, udekorowane były girlandami, kwiatami i czarno-biało-czerwonymi flagami. Wielu Niemców uprawnionych do głosowania oddało swoje głosy już w godzinach przedpołudniowych, tak aby bezpośrednio po tym, w gronie rodziny, przyjaciół i znajomych czekać na wyniki plebiscytu. I chociaż na podstawie doświadczeń i wydarzeń z fazy przygotowawczej przed 11 lipca, pozostanie południowej części Prus Wschodnich przy Rzeszy Niemieckiej nie było przez nikogo poważnie poddawane wątpliwość, to jednak wśród ludności niemieckiej wyczuwalne było pewne napięcie. Kiedy w godzinach wieczornych poznano pierwsze wyniki z małych okręgów wyborczych, Niemiec ogarnęła powszechna i wielka radość, która w tej postaci była wyjątkowa w dziejach Prus Wschodnich. Wszędzie, do późnych godzin nocnych, odbywały się przemarsze z pochodniami i zgromadzenia, które w tak oczywisty sposób potwierdzały wyniki plebiscytu przed niemiecką i międzynarodową prasą.

Punkt meldunkowy na olsztyńskim dworcu i jego obsługa
Die Meldestelle am Allensteiner Bahnhof mit ihren Helfern

Am 11. Juli 1920 herrschte schon am frühen Morgen im gesamten Abstimmungsgebiet eine feierliche, ernste, aber auch zuversichtliche Stimmung. Straßen, Plätze und besonders die Stimmlokale waren mit Girlanden, Blumen und schwarz-weiß-roten Fahnen geschmückt. Viele deutsche Stimmberechtigte gaben schon in den Vormittagsstunden ihre Stimme ab, um anschließend im Kreis der Familie, der Freunde und der Bekannten auf die Ergebnisse zu warten. Wenn auch der Verbleib des südlichen Ostpreußens beim Deutschen Reich aufgrund der Erfahrungen und Erlebnisse in der Vorbereitungsphase auf den 11. Juli von kaum jemandem ernsthaft in Zweifel gezogen wurde, war doch eine gewisse Spannung in der Bevölkerung vorhanden. Als dann in den Abendstunden die ersten Ergebnisse aus den kleineren Wahlbezirken bekannt wurden, erfasste alle Deutschen ein gemeinschaftliches Hochgefühl, welches in dieser Art in der Geschichte Ostpreußens einmalig war. Überall fanden bis spät in die Nacht Fackelzüge und Aufmärsche statt, die die Ergebnisse der Abstimmung auch vor der anwesenden deutschen und internationalen Presse sichtbar dokumentierten.

Dzień plebiscytu (2)

Der Tag der Volksabstimmung (2)

Uroczyste udekorowany lokal wyborczy w oleckim ratuszu
Das festlich geschmückte Wahllokal im Rathaus von Marggrabowa

Centrum Pisza (Jańska) w dzień plebiscytu
Die Innenstadt von Johannisburg am Abstimmungstag

Brama honorowa, ustawiona z okazji plebiscytu na rynku w Nidzicy (Nicborku)
Ehrenpforte zur Volksabstimmung am Neidenburger Marktplatz

Dzień plebiscytu (3)

Der Tag der Volksabstimmung (3)

Przed lokalem wyborczym w Olsztynie, 11 lipca 1920 r.
Vor einem Allensteiner Abstimmungslokal am 11. Juli 1920

Sprawdzanie kartek do głosowania przed lokalem wyborczym w Nidzicy (Nicborku)
Vor einem Wahllokal in Neidenburg werden die Stimmzettel überprüft

Uprawnieni do głosowania przed lokalem wyborczym w Ełku
Abstimmungsberechtigte vor einem Wahllokal in Lyck

Wyniki plebiscytu

Die Ergebnisse der Volksabstimmung

Urzędowe wyniki dla olsztyńskiego obszaru plebiscytowego
wg. danych Komisji Międzysojuszniczej:

Das amtliche Ergebnis für das Abstimmungsgebiet Allenstein
nach den Angaben der Interalliierten Kommission:

Głosy / Stimmen

	za Prusami Wschodnimi für Ostpreußen	za Polską für Polen	
Elk	36 534	44	Lyck
Jańskbork (Pisz)	34 036	14	Johannisburg
Lec (Giżycko)	29 378	9	Lötzen
Nicbork (Nidzica)	22 233	330	Neidenburg
Olecko	28 625	2	Oletzko
Olsztyn - miasto	16 742	342	Allenstein Stadt
Olsztyn - powiat	31 486	4 902	Allenstein Land
Ostróda	46 385	1 043	Osterode
Reszel	35 252	758	Rößel
Szczytno	48 204	511	Ortelsburg
Ządzbork (Mrągowo)	34 334	25	Sensburg
<hr/>		<hr/>	
ogółem / gesamt	363 209 (97,5%)	7 980 (2,5%)	

Wyniki na kwidzyńskim obszarze plebiscytowym:

Das Ergebnis im Abstimmungsgebiet Marienwerder:

Kwidzyn	26 607	1 779	Marienwerder
Malbork	17 805	191	Marienburg
Susz	33 498	1 073	Rosenberg
Sztum	19 984	4 904	Stuhm
<hr/>		<hr/>	
ogółem / gesamt	97 894 (92,4%)	7 947 (7,6%)	

Tylko wioski leżące na terenie przygranicznego Lubsztynek, Czerlin i Groszki (na wschód i pół-wschód od Lubawy – olsztyński obszar plebiscytowy) oraz dworzec w Gardei, Nowe Lignowy, Kramrowo (Kramry Dwór), Bursztyn, Janowo, Małe Półko, przystań w Korzeniewie, przyczółek mostu pod Kwidzynem (na wschód od Gniewa i Opalenia – kwidzyński obszar plebiscytowy, zostały na wniosek Rady Najwyższej w Paryżu odstąpione Polsce.

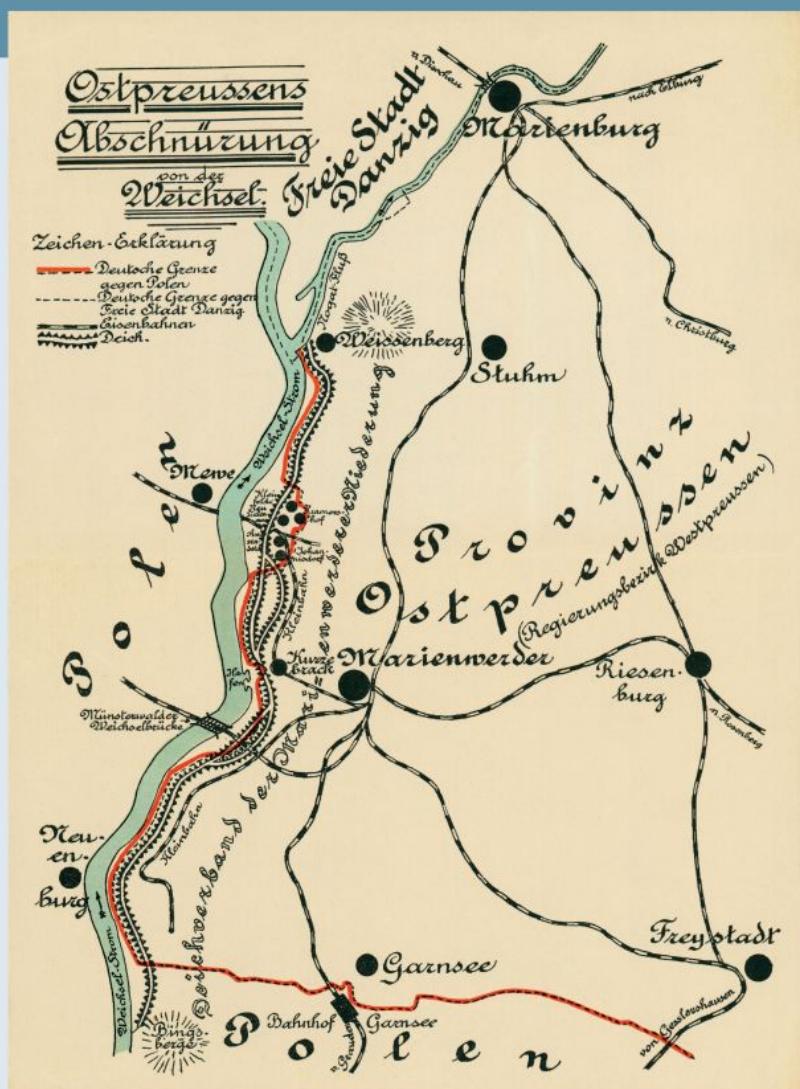
Nur die im Grenzgebiet liegenden Dörfer Klein-Lobenstein, Klein-Nappern und Groschken (östlich und südöstlich von Löbau – Abstimmungsgebiet Allenstein) bzw. Bahnhof in Garnsee, Neu-Liebenau, Kramersdorf, Außendeich, Johannisdorf und Kleinfelde, Hafenstelle in Kurzebrack und Brückenkopf Münsterwalde bei Marienwerder (östlich von Mewe und Münsterwalde – Abstimmungsgebiet Marienwerder) wurden auf Anweisung des Obersten Rates in Paris an Polen abgetreten.

Wyniki plebiscytu

Abstimmungsergebnisse

Granica nad Wisłą
po plebiscycie
Die Grenze an der
Weichsel nach der
Volksabstimmung

Gardeja, przejście graniczne pomiędzy miastem a dworcem kolejowym, po 1920 r.
Garnsee, der Grenzübergang zwischen Stadt und Bahnhof, nach 1920

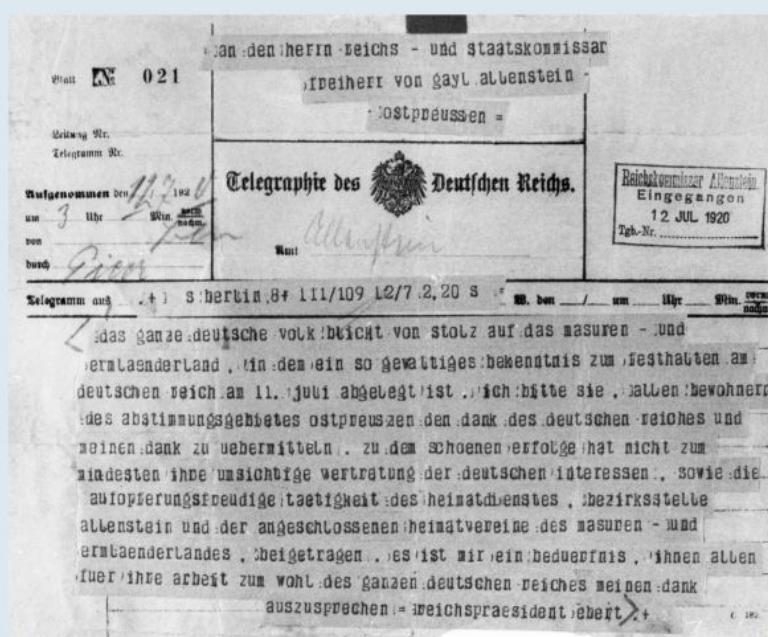

Po plebiscycie (1)

Nach der Volksabstimmung (1)

Strona tytułowa Gazety Ełckiej z 13 lipca 1920 r. Titelblatt der Lycker Zeitung vom 13. Juli 1920

Telegram z gratulacjami od prezydenta Rzeszy Ebert Glückwunschtelegramm des Reichspräsidenten Ebert

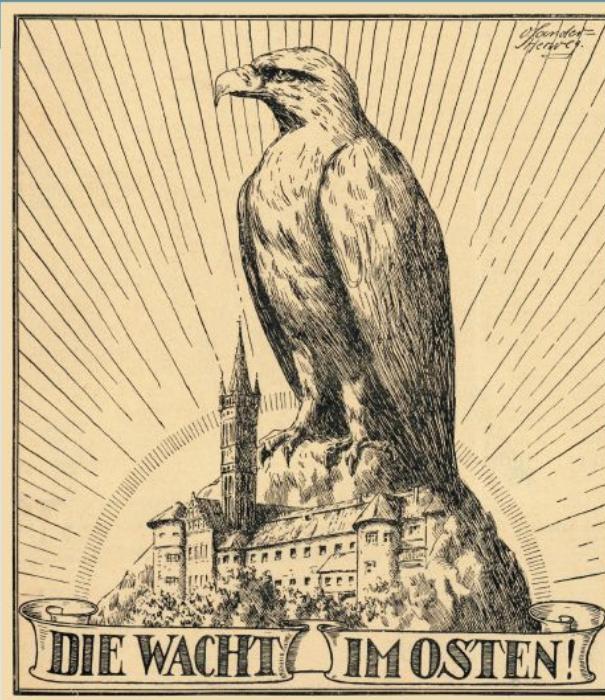

Po plebiscycie (2)

Nach der Volksabstimmung (2)

Niemiecki orzeł cesarski na tle wschodzącego słońca – jako symbol niemieckiego zwycięstwa plebiscytowego (Tydzień Wschodniopruski, nr 44 z 29 lipca 1920 r.)

Der deutsche Reichsadler vor der im Osten aufgehenden Sonne als Symbol des deutschen Abstimmungserfolges (Ostpreußische Woche, Nr. 44 vom 29. Juli 1920)

»Zwycięstwo ojczyzny.
K u nowemu życiu«
(Tydzień Wschodniopruski, nr 42 z 15 lipca 1920 r.)

»Sieg der Heimat. Neuem Leben entgegen«
(Ostpreußische Woche, Nr. 42 vom 15. Juli 1920)

Polskie rozczarowanie

Die polnische Enttäuschung

Przekazanie obszaru plebiscytowego niemieckiej administracji przez Komisję Międzysojuszniczą w rządowej Sali Posiedzeń w Olsztynie, 16 sierpnia 1920 r.

Übergabe des Abstimmungsgebiets an die deutsche Verwaltung durch die Interalliierte Kommission im Sitzungssaal der Regierung in Allenstein am 16. August 1920

Wyniki plebiscytu były szokiem dla Polaków na terenach plebiscytowych, jaki i w Rzeczypospolitej Polskiej. Wielkie nadzieje, nie poparte realną oceną sytuacji, nie spełniły się. Niedocenienie siły żywiołu niemieckiego na terenach plebiscytowych oraz historycznych zaszczości i uwarunkowań, było jednym z kardynalnych błędów przy ocenie polskich szans plebiscytowych. Politycznie uwarunkowany i nieuzasadniony »hurraoptimizm«, w walce o ziemie wchodzące przez wieki najpierw w skład państwa zakonnego, a następnie państwa pruskiego i niemieckiego, nie poparty historycznymi i narodowościami racjami, nie mógł doprowadzić do sukcesu przy urnach wyborczych. I to właśnie, a nie zarzucane Niemcom przez stronę polską: propaganda, szykany, szantaż czy terror, i nie udział w wyborach Wschodnio- i Zachodnioprusaków z Rzeszy, czy też wojna polsko-sowiecka i słabe zaangażowanie się polskiego rządu w przygotowania do plebiscytu – było decydujące dla wyników plebiscytu.

Das Ergebnis der Volksabstimmung verursachte einen Schockzustand bei der polnischen Bevölkerung im Abstimmungsgebiet sowie in der Polnischen Republik. Die großen Hoffnungen hatten sich nicht erfüllt. Die Unterschätzung des Deutschtums im Abstimmungsgebiet und der historischen Tatsachen gehörte zu den fundamentalen Fehlern bei der Wahrnehmung der polnischen Abstimmungschancen. Der politisch bedingte und unbegründete »Hurraoptimismus« im Kampf um Gebiete, die seit Jahrhunderten zunächst dem Ordensstaat gehörten, dann Teil des preußischen und deutschen Staates waren, konnte nicht zu einem Erfolg an den Wahlurnen führen. Und genau dies und nicht – die von der polnischen Seite vorgeworfene – deutsche Agitation, Schikanen, Erpressung und Terror, und nicht die Teilnahme der Ost- und Westpreußen aus dem Reich, der polnisch-sowjetische Krieg und das schwache Engagement der polnischen Regierung in der Vorbereitungsphase – waren entscheidend für das Abstimmungsergebnis.

Przekazanie obszaru plebiscytowego

Übergabe des Abstimmungsgebietes

Wkroczenie oddziałów Reichswehry do Olsztyna, 18 sierpnia 1920 r.
Einzug der Reichswehrtruppen in Allenstein am 18. August 1920

Uroczystości z okazji ponownego włączenia obszaru plebiscytowego do Prus Wschodnich. Wiec na terenach parkowych na Jakubowej Górze w Olsztynie, 19 sierpnia 1920 r.
Feier der Wiedervereinigung des Abstimmungsgebietes mit Ostpreußen.
Festversammlung in den Parkanlagen am Jakobsberg in Allenstein am 19. August 1920

Miejsca pamięci i pomniki poświęcone plebiscytowi (1)

Gedenkstätten und Denkmäler zur Abstimmung (1)

Pomnik w Malborku, wystawiony na pamiątkę plebiscytu z 11 lipca 1920 r. Kamień węgielny pod pomnik został położony już 10 lipca 1921 r.

Marienburg, Abstimmungsdenkmal, errichtet zur Erinnerung an den 11. Juli 1920. Der Grundstein zu diesem Denkmal wurde bereits am 10. Juli 1921 gelegt

Pomnik na pamiątkę plebiscytu, wystawiony na olsztyńskiej Jakubowej Górze, na skraju Lasu Miejskiego, odsłonięty 8 lipca 1928 r.

Das Abstimmungsdenkmal am Allensteiner Jakobsberg in der Nähe des Stadtwaldes, eingeweiht am 8. Juli 1928

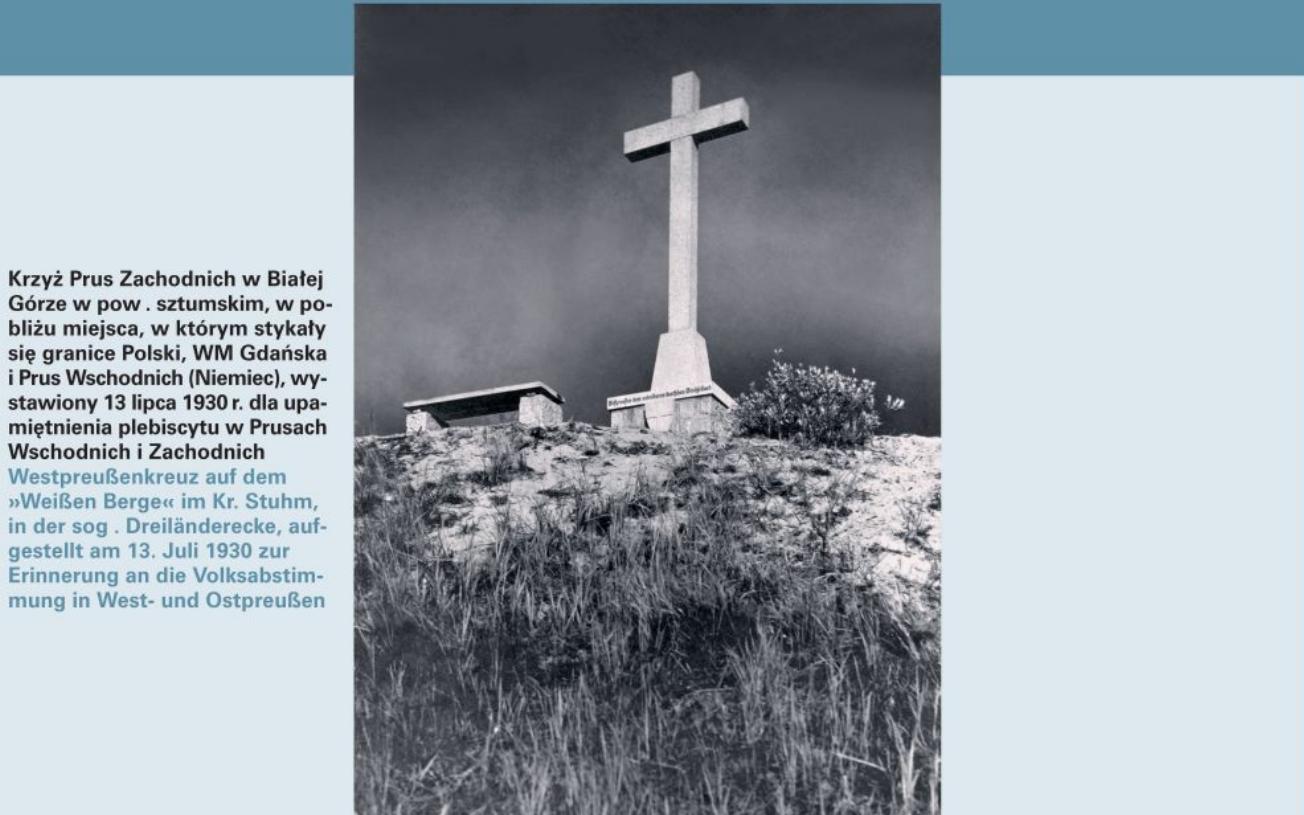
Wnętrze pomnika plebiscytowego w Olsztynie; każda kolumna symbolizowała jeden z powiatów plebiscytowych

Der Innenraum des Abstimmungsdenkmals in Allenstein; jeder stimmberechtigte Kreis ist durch eine Säule symbolisiert

Miejsca pamięci i pomniki poświęcone plebiscytowi (2)

Gedenkstätten und Denkmäler zur Abstimmung (2)

Krzyż Prus Zachodnich w Białej Górze w pow. sztumskim, w pobliżu miejsca, w którym stykały się granice Polski, WM Gdańska i Prus Wschodnich (Niemiec), wystawiony 13 lipca 1930 r. dla upamiętnienia plebiscytu w Prusach Wschodnich i Zachodnich

Westpreußencross auf dem »Weißen Berge« im Kr. Stuhm, in der sog. Dreiländerecke, aufgestellt am 13. Juli 1930 zur Erinnerung an die Volksabstimmung in West- und Ostpreußen

Pomnik plebiscytowy w Ełku
Das Abstimmungsdenkmal in Lyck

Pomnik plebiscytowy powiatu oleckiego w Margrabowej (Olecko)
Das Abstimmungsdenkmal für den Kreis Oletzko in Marggrabowa

Związki Wschodnio- i Zachodnioprusaków (1)

Vereine heimattreuer Ost- und Westpreußen (1)

Proporzec Związków Wschodnioprusaków Wiernych
Ziemi Ojczystej z Köpenick (Berlin)
Tischwimpel des Vereins Heimattreuer
Ostpreußen aus Köpenick (Berlin)

Wspólne przeżycia plebiscytowe i te związane z przygotowaniami do plebiscytu, wzmacniały poczucie wspólnoty Niemców ze wschodnich i zachodnich Prus, mieszkających na terenie innych prowincji Rzeszy Niemieckiej. Wyrazem tego było tworzenie zrzeszeń wiernych ziemi ojczystej Wschodnio- i Zachodnioprusaków, głównie w Berlinie, Westfalii (Zagłębiu Ruhry), Nadrenii i na Śląsku. Związki te, w stawianych sobie celach i w swojej działalności propagowały specyficzne ojczyźniane akcenty, z jednej strony bowiem wspieraly jedność wschodnio- i zachodnioprusaków, żyjących w pozostałych niemieckich prowincjach, a z drugiej strony, poprzez regularnie organizowane uroczystości upamiętniające dzień plebiscytu, przywoływały do pamięci niemieckie tereny wschodnie.

Durch das gemeinsame Erlebnis der Abstimmung, einschließlich der Vorbereitungen, wurde das Zusammengehörigkeitsgefühl der aus Ost- und Westpreußen in andere Reichsprovinzen verzogenen Deutschen gestärkt. Es fand seinen Ausdruck in der Bildung von Vereinen heimattreuer Ost- und Westpreußen mit Schwerpunkten in Berlin, in Westfalen (Ruhrgebiet), im Rheinland und in Schlesien. Diese Vereine hatten in ihrer Zielsetzung und Tätigkeit ein spezifisches heimatbezogenes Element, da sie zum einen den Zusammenhalt der in den übrigen deutschen Provinzen verstreut lebenden Ost- und Westpreußen förderten, zum anderen aber auch z. B. durch regelmäßige Gedenkveranstaltungen zum Tage der Abstimmung die östlichen deutschen Gebiete in Erinnerung riefen.

Związki Wschodnio- i Zachodnioprusaków (2)

Vereine heimattreuer Ost- und Westpreußen (2)

Chorągiew Związku
Starych Prusaków w
Sterkrade, 1929
Fahne Altpreußen-Verein
Sterkrade, 1929

Chorągiew Związku
Wschodnio - i Zachodnioprusaków z Osterfeld w
Westfali, 1925
Fahne Ost- und West-
preußenverein Osterfeld
in Westfalen, 1925

Plebiscyt w filatelistyce

Die Volksabstimmung in der Philatelie

Serie znaczków z terenów plebiscytowych:
kwidzyńskiego (u góry) i olsztyńskiego (powiększone)
Briefmarkensätze für die Abstimmungsgebiete:
Marienwerder (oben) und Allenstein (vergrößert)

Plebiscyt w numizmatyce

Die Volksabstimmung in der Numismatik

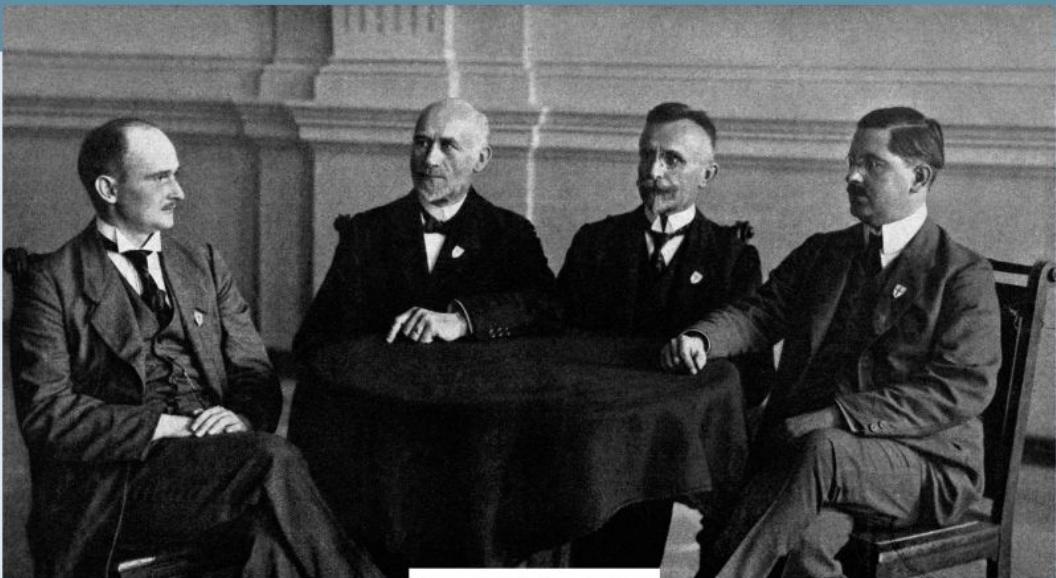

Banknoty z czasów kryzysu (»Notgeld« – pieniądz zastępczy)
upamiętniające plebiscyt (powiększone)
Notgeldscheine zur Erinnerung an die Abstimmung (vergrößert)

Przedstawiciele niemieckiego ruchu narodowego

Die Vertreter der deutschen Nationalbewegung

Zarząd olsztyńskiej komórki Wschodniioniemieckiej Służby Ojczyźnianej. Po prawej Max Worgitzki
Der Vorstand der Bezirksstelle Allenstein des Ostdeutschen Heimatdienstes. Rechts Max Worgitzki

Honorowa odznaka plebiscytowa, nadana Maksowi Worgitzkiemu, »Wytrwałemu bojownikowi o wolność i zwycięstwo Mazur. Wdzięczna Ojczyzna, 11 lipca 1920 r.«
Abstimmungshennadel, verliehen an Max Worgitzki: »Dem bewährten Kämpfer für Masurens Freiheit und Sieg. Die dankbare Heimat, 11. Juli 1920«

- Wilhelm baron von Gayl, b. szef Wschodniopruskiego Towarzystwa Ziemskiego. W 1919 r. uczestniczył z ramienia Prus Wschodnich w pertraktacjach pokojowych w Paryżu, potem pełnomocnik prowincji Prusy Wschodnie w Radzie Rzeszy i członek Pruskiej Rady Stanu. W 1920 r. Komisarz Rzeszy na olsztyńskim obszarze plebiscytowym
- Theodor hr. von Baudissin, przewodniczący Komisji Wschodniej Związku Niemieckich Organizacji Wschodnich, niem. pełnomocnik na kwidzyńskim obszarze plebiscytowym
- Max Worgitzki, pisarz, wydawca i redaktor Wiadomości Wschodniopruskich, szef Związku Mazurów i Warmiaków, założonego 14 czerwca 1919 r.
- Paul Hensel, superintendent Ewangelickiego Kościoła Prus w Jańska (Pisz), 22 marca 1919 r. założył niemiecki Związek Mazurów
- August Winnig, Naczelnny Prezydent Prowincji Prusy Wschodnie
- Ernst Siehr, komisaryczny Naczelnny Prezydent Prowincji Prusy Wschodnie (następca A. Winniga)
- Albrecht von Holtum, szef Wspólnoty Pracy Partii Politycznych na obszarach plebiscytowych
- Wilhelm Freiherr von Gayl, ehem. Leiter der Ostpr. Landesgesellschaft. 1919 nahm er für Ostpreußen an den Friedensverhandlungen in Paris teil; danach Bevollmächtigter der Provinz Ostpreußen beim Reichsrat und Mitglied des Preußischen Staatsrates. 1920 Reichskommissar für das ostpreußische Abstimmungsgebiet in Allenstein.
- Theodor Graf von Baudissin, Vorsitzender des Ostaußchusses – Bund Deutscher Ostverbände, deutscher Bevollmächtigter für das westpreußische Abstimmungsgebiet in Marienwerder
- Max Worgitzki, Schriftsteller, Verleger und Redakteur der Zeitschrift Ostdeutsche Nachrichten, Leiter des am 14. Juli 1919 gegründeten Masuren- und Ermländerbundes
- Paul Hensel, Superintendent der Evangelischen Kirche Preußens in Johannisburg; am 22. März 1919 gründete er den deutschen Masurenbund
- August Winnig, Oberpräsident der Provinz Ostpreußen
- Ernst Siehr, kommissarischer Oberpräsident der Provinz Ostpreußen (Nachfolger von A. Winnig)
- Albrecht von Holtum, Chef der Arbeitsgemeinschaft der politischen Parteien im Abstimmungsgebiet

Przedstawiciele polskiego ruchu narodowego

Die Vertreter der polnischen Nationalbewegung

Witold Brochwicz-Donomirski, jeden z kierowników polskiego ruchu patriotycznego na terenie powiatu sztumskiego

Witold Brochwicz-Donomirski, einer der Aktivisten der polnischen Nationalbewegung im Kreis Stuhm

Stanisław hr. Sierakowski, w 1920 r. należał do najważniejszych osobistości polskiego ruchu narodowego na kwidzyńskim obszarze plebiscytowym

Stanisław Graf von Sierakowski, gehörte 1920 zu den wichtigsten Personen der polnischen Nationalbewegung im Abstimmungsgebiet Marienwerder

- Stanisław hrabia Sierakowski, właściciel dóbr rycerskich Waplewo (pow. sztumski); polski pełnomocnik na kwidzyńskim obszarze plebiscytowym i konsul generalny na Kwidzynie oraz okolicę (Powiśle)
- Helena z Lubomirskich hrabina Sierakowska, żona hrabiego Sierakowskiego
- Kazimierz Donimirski, właściciel dóbr Małe Ramzy (pow. sztumski), prezes Komitetu Plebiscytowego
- Witold Donimirski, właściciel dóbr Czernin (pow. sztumski)
- Julius Bursche, generalny superintendent Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce z siedzibą w Warszawie. Zleceniodawca polskiego Komitetu Agitacyjnego na obszarze plebiscytowym
- Zenon Lewandowski, polski pełnomocnik na olsztyńskim obszarze plebiscytowym i polski konsul generalny w Olsztynie
- Henryk Korybut-Woronecki, drugi polski konsul generalny w Olsztynie

- Stanisław Graf von Sierakowski, Rittergutsbesitzer aus Gr. Waplitz (Kr. Stuhm); polnischer Abstimmungsbeauftragter und Generalkonsul für das Gebiet Marienwerder
- Helena Sierakowska, Ehefrau des Grafen von Sierakowski
- Kazimierz Donimirski, Gutsbesitzer aus Klein Ramsen (Kr. Stuhm), Vorsitzender des Ermländischen Abstimmungskomitees
- Witold Brochwicz-Donomirski, Gutsbesitzer aus Buchwalde und Hohendorf (Kr. Stuhm)
- Julius Bursche, Generalsuperintendent der Evangelisch-Augsburgischen Kirche Polens mit Sitz in Warschau. Auftraggeber der polnischen Agitations-Komitees im Abstimmungsgebiet
- Zenon Lewandowski; polnischer Abstimmungsbeauftragter und der erste Generalkonsul in Allenstein
- Henryk Korybut-Woronecki; der zweite polnische Generalkonsul in Allenstein

Polskie oceny plebiscytu (1)

Polnische Beurteilungen der Volksabstimmung (1)

Władysław Pobóg – Malinowski, *Najnowsza Historia Polityczna Polski*, t. 3, Londyn 1985, s. 337

»Traktat Wersalski krzywdził Polskę, nie tylko o poprzez zmniejszenie jej pierwotnego terytorium o prawie 20%; ogłoszone plebiscyty na Śląsku i w dwóch regionach Prus Wschodnich pozwalały mieć nadzieję na pozyskanie także tych terenów – jeśli nie w całości, to przynajmniej w jakiejś części; w każdym razie nie podlegało żadnej wątpliwości, że także tutaj skrywały się antypolskie wpływy i chęć zemsty i już wkrótce mogły zostać one zaktywizowane. Polska otrzymała zawężony, ale bezpośredni dostęp do Bałtyku; Prusy Wschodnie pozostały jednak częścią składową Rzeszy Niemieckiej.«

Tadeusz Morawski, *Wspomnienia plebiscytowe – na Warmii i Mazurach w 1920 r.*, część II:

»Nadszedł dzień plebiscytu – 11 lipiec 1920 r. Karty do głosowania miały nadrukowane napisy Polska – Polen i Prusy Wschodnie – Ostpreußen, zamiast żądanego przez nas określenia: Niemcy – Deutschland. W powyższym napisie zawarta była mianowicie tendencja, zmierzająca do wykorzystania nastrojów separatystycznych. Stworzono przez to iluzję, jakoby w przypadku obszaru plebiscytowego chodziło o samodzielny twór państwowego. Terror i falszerstwa znalazły swe ukoronowanie w wynikach plebiscytu.«

Słownik Historii Polski, wydanie VI, Warszawa 1973, s. 319:

»Plebiscyt na Warmii i Mazurach oraz nad dolną Wisłą, przewidziany przez wersalski traktat pokojowy, miał ogólnie mówiąc doprowadzić do zadecydowania o przynależności państwowowej Warmii, Mazur i terenów nad dolną Wisłą, bowiem o te tereny toczył się spór pomiędzy państwem polskim i niemieckim. Plebiscyt odbył się 11.7.1920 r. Niekorzystny dla Polski wynik plebiscytu (16 000 głosów za Polską, 460 000 za Niemcami) spowodowany został przez: setki lat germanizacji, terror, przekupstwa i udział 150 000 osób urodzonych na obszarze plebiscytowym, które przyjechały z Niemiec, aby oddać swój głos, jaki przez niedostateczne wsparcie ze strony polskiego rządu (plebiscyt przypadł na czas apogeum wojny polsko-sowieckiej). Sporne tereny, z wyjątkiem 5 gmin, przyznane zostały Niemcom.«

»Der Versailler Vertrag benachteiligte Polen nicht nur durch die Verkleinerung seines ursprünglichen Territoriums um bis zu 20%; die angekündigten Abstimmungen in Schlesien und zwei Regionen Ostpreußens berechtigten zur Hoffnung, auch diese Gebiete zu erlangen – wenn auch nicht in ihrer Gesamtheit, so doch wenigstens zum Teil; allerdings gab es keinerlei Zweifel, dass sich auch hier antipolnische Einflüsse und Rachegedanken verbargen und demnächst aktiviert werden könnten. Polen erhielt einen geschmälerten, aber direkten Zugang zur Ostsee; beließ jedoch Ostpreußen als Bestandteil des Deutschen Reiches.«

»Es kam der Tag der Abstimmung – der 11. Juli 1920. Die Abstimmungskarten waren bedruckt mit der Aufschrift Polska – Polen oder Prusy Wschodnie – Ostpreußen statt der durch uns geforderten Bezeichnung Niemcy – Deutschland, enthalten war in der obigen Aufschrift nämlich die Tendenz, separatistische Bestrebungen auszunützen. Es wurde dadurch die Illusion genährt, als ob es sich beim Abstimmungsgebiet um ein eigenständiges staatliches Gebilde handelte. Terror und Fälschung fanden ihre Krönung in den Ergebnissen der Abstimmung.«

»Die Abstimmung im Ermland, in Masuren und im unteren Weichselgebiet, vorgesehen durch den Versailler Friedensvertrag, sollte im allgemeinen dazu führen, über die staatliche Zugehörigkeit Ermlands, Masurens und des unteren Weichselgebietes zu entscheiden, da diese Gebiete zwischen dem Staate Polen und den Deutschen umstritten waren. Sie fand am 11.7.1920 statt. Das für Polen ungünstige Ergebnis der Abstimmung (16 000 Stimmen für Polen, 460 000 für die Deutschen) wurde verursacht durch: mehrere Jahrhunderte andauernde Germanisierung, Terror, Bestechung und Teilnahme von 150 000 hier geborenen Personen, die aus Deutschland zwecks Stimmabgabe angereist waren sowie durch unzureichende Unterstützung seitens der polnischen Regierung (zur damaligen Zeit befand sich der polnisch-sowjetische Krieg auf dem Höhepunkt). Die umstrittenen Gebiete wurden den Deutschen zuerkannt, mit Ausnahme von 5 Gemeinden.«

Polskie oceny plebiscytu (2)

Polnische Beurteilungen der Volksabstimmung (2)

Robert Kempa, *Der nordöstliche Teil Masurens im Plebisitz 1920* [in:] *Die Volksabstimmung 1920. Voraussetzungen, Verlauf und Folgen*, Hrsg. Bernhart Jähnig, Marburg 2002, S. 152:

»Podstawy polskiego optymizmu przedplebiscytowego:

- Polska nie doceniała znaczenia Prus Wschodnich dla niemieckiej historii (...) i dla niemieckiego nacjonalizmu. Utrzymanie politycznych wpływów Niemiec w Prusach Wschodnich po klęsce w wojnie miało być sygnałem do przebudzenia się Niemców
- Polscy politycy przeceniali słabość Republiki Weimarskiej, polityczny chaos, problemy gospodarcze i zubożnienie ludności, przede wszystkim w Prusach Wschodnich, po wojnie i rewolucji
- Rząd polski przeceniał rolę aspektu narodowościowego; fałszywie oceniał świadomość narodową Mazurów i wierzył w ich szybkie narodowe odrodzenie, bez uwzględnienia (...) przemian społecznych, kulturowych i gospodarczych z XIX i XX w.
- Przeceniano dane statystyczne. Wg. Statystyki Polski Krzyżanowskiego i Kumanieckiego z 1915 r., powiat giżycki miał w 1910 r. 41 200 mieszkańców. Prawie 36% spośród nich, a więc około 14 800 osób, miało jakoby być osobami mówiącymi po polsku. W przypadku dziewięciu ewangelickich powiatów na Mazurach udział polskiej ›mazurskiej‹ ludności wzrastał już do prawie 52%.«

Wojciech Wrzesiński; *Das Recht auf Selbstbestimmung* [in:] *Die Volksabstimmung 1920. Voraussetzungen, Verlauf und Folgen*, Hrsg. Bernhart Jähnig, Marburg 2002, S. 19:

»Ludność polska na obszarach plebiscytowych była (...) jeśli chodzi o jej narodową tożsamość zróżnicowana. W większości (...) zafascynowana niemiecką cywilizacją oraz kulturą codzienną, starała się (...) zintegrować z niemiecką grupą narodową (...). Polacy, tworzący wyspy (...) w południowej części Prus Wschodnich, różnili się językiem polskim od reszty mieszkańców. Jednak posługiwanie się innym językiem tylko w nielicznych przypadkach prowadziło do wykształcenia się politycznej świadomości, która była tak ważna przy podjęciu ostatecznej decyzji w czasie plebiscytu.«

S. 23:

»Dla uważnego (...) obserwatora było jasne, że plebiscyt rozstrzygnięty został już (...) przed dniem głosowania. Już bowiem przed wyborami wiele symptomów wskazywało na pełne zwycięstwo niemieckie. Polska strona walczyła więc tylko o możliwie najmniejsze rozmiary porażki (...). W ostatnich dniach przed plebiscytem Polacy pogodzili się z przewidywanem niemieckim zwycięstwem, nie zrezygnowali jednak z walki o pozyskanie spornych terenów.«

»Die Grundlagen des polnischen Vorabstimmungs-Optimismus:

- Polen unterschätzte die Bedeutung Ostpreußens für die deutsche Geschichte (...), für den deutschen Nationalismus. Die Aufrechterhaltung von politischen Einflüssen Deutschlands in Ostpreußen nach der Niederlage im Krieg diente als Losungswort für das Wiedererwachen der Deutschen
- Die polnischen Politiker überschätzten die Schwäche der Weimarer Republik, das politische Chaos, die wirtschaftlichen Probleme und die Teilnahmslosigkeit der Bevölkerung, vor allem in Ostpreußen, nach dem Krieg und der Revolution
- Die polnische Regierung überschätzte die Bedeutung des Nationalaspektes. Falsche Beurteilungen des Selbstbewusstseins der Masuren, der Glaube an eine schnelle nationale Bildung ohne Berücksichtigung (...) der sozialen, kulturellen und wirtschaftlichen Veränderungen des 19. und 20. Jh.
- Überschätzung der statistischen Abgaben. Laut der Statistik Polens von Krzyżanowski und Kumaniecki aus dem Jahr 1915 zählte die Bevölkerung des Kreises Lötzen im Jahr 1910 etwa 41 200 Einwohner. Fast 36% der Menschen, also etwa 14 800 Personen sollten polnischsprachig sein. Für neun evangelische Kreise in Masuren stieg der Anteil der polnischen, ›masurischen‹ Bevölkerung auf fast 52%.«

»Die polnische Bevölkerung in den Plebisztgebieten war (...) in Hinsicht auf eigene nationale Identität differenziert. Der Großteil war von der deutschen Zivilisation und der Alltagskultur fasziniert oder bemühte sich, (...) sich in die deutsche Gruppe zu integrieren (...). Die Polen, die ›Inseln‹ (...) im südlichen Teil Ostpreußens bildeten, unterschieden sich von den anderen durch die polnische Sprache. Allerdings formte sich nur in wenigen Fällen die andere Sprache in politisches Bewusstsein um, das für die endgültige Entscheidung während des Plebiszits so wichtig war.«

»Für einen aufmerksamen (...) Beobachter war klar, dass das allgemeine Ergebnis (...) vor dem Abstimmungstag entschieden war. Viele Vorbedingungen deuteten auf einen allgemeinen deutschen Sieg hin. Nun kämpfte die polnische Seite um das möglichst geringste Ausmaß der Niederlage (...). Die Polen machten sich in den letzten Tagen vor dem Plebiszt mit dem voraussichtlichen deutschen Sieg vertraut, gaben aber den Kampf um die Gewinnung der umstrittenen Gebiete nicht auf.«

Centrum Kultury Prus Wschodnich w Ellingen/Bawaria

Kulturzentrum Ostpreußen in Ellingen/Bay.

Centrum Kultury Prus Wschodnich, mieszczące się w barokowym pałacu Zakonu Niemieckiego w Ellingen, wnosi znaczący wkład w dzieło zachowania wschodniopruskiego dziedzictwa kulturowego.

Zwiedzającym, w ich podróży po krainie między Wisłą a Niemnem, towarzyszą unikatowe eksponaty, a bogate w informacje komentarze zapewnia nowoczesny system audio. Tworzenie Centrum Kultury Prus Wschodnich – instytucji Wschodniopruskiej Fundacji Kulturalnej – rozpoczęto w roku 1981, dzięki pomocy rządu federalnego i państwa bawarskiego, kraju patronującego mieszkańcom Prus Wschodnich, którzy musieli opuścić swoją ojczyznę. W tej placówce, z bogatą biblioteką i archiwum, prezentowane są muzealne ekspozycje z zakresu krajoznawstwa i historii kultury Prus Wschodnich, przedstawiające w sposób obrazowy wybrane zagadnienia m.in.: gabinet bursztynu, mieszkańców salon z Królewca, Prusy Wschodnie na mapach, historyczną broń myśliorską, majolikę z cesarskiej manufaktury w Kadynach, dzieje osadnictwa salzburzkiego, życie i pracę na wsi oraz sztuki plastyczne. Przez cały rok prezentowane są wystawy okolicznościowe i gabinetowe – po części w ramach międzynarodowej wymiany kulturalnej z polskimi, rosyjskimi i litewskimi instytucjami. Duże zainteresowanie wzbudzają wystawy stałe poświęcone historii wybranych miast, prezentowane w ostatnich latach na terenie południowej części Prus Wschodnich.

Kulturzentrum Ostpreußen
im Deutschordensschloß Ellingen

Schloßstraße 9
D-91792 Ellingen/Bay.
Tel.: (0049) 91 41/86 44-0
Fax: (0049) 91 41/86 44-14

info@kulturzentrum-ostpreussen.de
www.kulturzentrum-ostpreussen.de

Das Kulturzentrum Ostpreußen leistet im Westflügel des barocken Deutschordensschlosses in Ellingen einen wirkungsvollen Beitrag zur Bewahrung und Pflege des ostpreußischen Kulturerbes. Einmalige und seltene Ausstellungsstücke begleiten die Besucher auf ihrer Reise durch das Land zwischen Weichsel und Memel. Informationsreiche Erläuterungen dabei vermittelt ein modernes Audioführungssystem. Der Aufbau des Kulturzentrums Ostpreußen, einer Einrichtung der Ostpreußischen Kulturstiftung, erfolgte ab 1981 mit Unterstützung des Bundes und des Freistaates Bayern, dem Patenland der Ostpreußen. Neben Archiv und Bibliothek gibt es ein museales »Schaufenster« zur Landeskunde und Kulturgeschichte Ostpreußens. Dort sind ausgewählte Themen anschaulich dargestellt: Bernsteinkabinett, Königsberger Bürgerzimmer, Ostpreußen im Kartenbild, historische Jagdwaffen, Cädiner Majolika, die Geschichte der Salzburger Exulanten, ländliches Leben und Schaffen, Gemäldegalerie u. a. Es werden jährlich mehrere Sonder- und auch Kabinettausstellungen durchgeführt – teilweise im Rahmen grenzüberschreitender Kulturarbeit mit polnischen, russischen und litauischen Einrichtungen. Großes Interesse wecken die in den letzten Jahren im südlichen Ostpreußen installierten Dauerausstellungen zur Geschichte einzelner Städte.

